kaynak

BALIKESİR HALKEVİ

ANKARA

DÖRDÜNCÜ [illegible] 42

19 TEMMUZ 1936

Sayfalarımız devriminin ve Halkevlerin çizdiği derin ve geniş anlamının içine giren bütün yazılara açıktır.

İÇİNDEKİLER

Parti ve Halkevi Başkanları		
Balıkesirde tütün yasağı		Kâmil Su
Verem		Kadri Yetkin
Yusuf Fakih «Devlet oğlu»		K. Kâni
Mürettip Faizin ölümü		Şevki Işıkman
Ana Ana	Şiir	F. Orbey
Köyden sesler	Şiir	Osman Balkır
Atalar sözü		Sabur Şahin
Bir baş dönmesi		Mükerrem Kâmil Su
Sardes Tarihi		Haydar Bergüz
Arslanlar Mezarı		Muammer Gözalan
Dalgalanacaktır		Orhan Ülkülü

Bir Rica:

Kaynağa gönderilen yazıların, çıkacak ayın ilk haftasından evvel gönderilmesini rica ederiz. İlk haftadan sonra gelecek yazılar bir sayı sonraya bırakılır.

Müdür: T. Fikret Sılay — *Yayın Direktörü: Abdi Ağabeyoğlu*

Kaynak

Balıkesir Halkevi Dil, tarih, edebiyat şubesince çıkarılır Aylık Kültür dergisi

Yeni Parti başkanı İlbay ve şarbay
SALİM GÜNDOĞAN

Eski parti ve Halkevi başkanı
Kütahya saylavı
LÜTFÜ KIRDAR

Ötedenberi birbirini arkalamak vaziyetini göstermekte olan parti ile hükûmeti bir başkan idaresinde bulundırarak Türkün Sosyal ve Sıyasal Kudretine bir kat daha hız vermeği hazırlıyan gen başkur kararı üzerine parti ve halkevimiz başkanlıklarında husule gelen değişiklik.

Halkevi başkanı Vilâyet Daimi
Encümeni Azasından
FEYZİ SÖZENER

Balıkesirde Tütün Yasağı..

Yazan: Öğretmen KÂMİL SU

Kanunî Süleyman devrine gelinceye kadar Türkiyede kahve bilinmiyordu. Kahvehane ilk defa, Kanunî zamanında, 1554 yılında İstanbulda açıldı.

Peçvinin bize anlattığına göre: « Sene 962 tarihine gelince, paytahtı aliyei mahmiyei Kostantaniyede ve mutlaka umuma Rumelinde senei mezbure hududunda Halepten Hakem namında bir herif ve Şamdan Şems namında bir zarif gelip Tahtakalede birer kebir dükkân açıp kahvefuruşluğa başladılar. Keyfe mübtelâ bazı yarânı safa hususa okur yazar makulesinden nice zürefa cem lur oldu. Yirmişer ve otuzar yerde meclis durur oldu. Kimi kitap ve hisaniyet okur, kimi tavla ve şatrançla meşgul olur, kimi nev güfte gazeller getürüp marifetten bahsolunur. Niçe akçalar ve pullar sarfedip yarân cemiyetine sebep olmak için tertip ziyafet eden bir iki kça kahvebeha vermekle andan artık cemiyet safasın eder oldular. Şu mertebe olduki mülâzemet eden mazulin ve kuzat ve müderrisin ve bıkâr kisb olan köşe nişin makulesi böyle bir eğlenecek ve gönül eğlenecek yer olmaz deyu dolup oturacak ve duracak bir yer bulunmaz oldu » (I)

Biraz sonra kahvehanelerin ve kahvelere gidenlerin sayısının artması nazarı dikkati celbediyordu. Ulema aleyhinde fetvalar veriyorlar. Nihayet halk kahveyi gizli gizli içmeğe başlıyor. Fakat üçüncü Murad devrinde kahvehaneler okadar çoğalıyor ki, bu defa ulema, lehinde söz sözlemeğe mecbur oluyorlar.

Kahve ve kahvehaneler aleyhinde en şiddetli takipler dördüncü Murad devrinde olmuştur. Fakat dördüncü Muraddan sonra kahve ve kahvehaneler İstanbulda çoğalmış ve takipten vazgeçilmiştir.

İstanbulda 1554 tarihinde kullanılmağa başlanılan ve dördüncü Muraddan sonra içilmesi tamamen serbest bir hale gelen kahvenin, Balıkesire ne zaman ve ne suretle girdiği kesin olarak bilinmiyor. On altıncı yüz yılın sonlarına aid sicillerde ne kahvenin kullanıldığına ve ne de kahvehanelerin açıldığına dair kayıt vardır. Ancak 1621 yılına aid sicillerden kahvehanelerin mevcut olduğu anlaşılıyor. Bu hale nazaran Balıkesirde kahvenin kullanılmıya başlaması ve kahvehanelerin açılması 1600 ile 1620 yılları arasındadır.

Kahve zevki İstanbula Suriyeden gelmiş ve gelişinden pekaz sonrada İstanbul halkına hakim olmuştur. Balıkesirde ise kahvehanelerin açılışı, ancak bu zevkin İstanbulda hakim oluşundan sonradır. Binaenaley bu zevkin Balıkesire İstanbuldan gelmiş olması kuvvetli bir ihtimal dahilindedir. Bu tarihlerde Halep, Urfa, Diyarbekir cihetlerinden kalkan kervanların Afyonkarahisarına kadar geldikten sonra ikiye ayrılıp bir kısmının Bursaya bir kısmının İzmire gittiği sicillerdeki kayıdlardan anlaşılıyor. Bu kayıdlara göre bu kervanlarla kahvenin şarktan yani Halep ve Şamdan gelmesi mümkün ise de İstanbuldan gelmesi ihtimalini daha kuvvetli buluyorum.

Kahvenin Balıkesire giriş yıllarını ufak bir hata ile tayin etmek mümkün oluyor isede ilk kahvenin nerede ve ne şekilde açıldığını mevcut vesikalarla tayin etmek mümkün olmıyor.

*
* *

Üçüncü Mehmed zamanında Türkiyede tütün de görülmeğe başlamıştır. Peçviyeye

(I) Peçvi tarihi cild I S 363-364

göre 1600, Naimaye göre 1606 tarihinde Turkiyeye sokulan tütün, ilk zamanlarda ilâç olarak satılmış isede biraz sonra keyfine düşgün bazıları bunun tiryakisi olmakta geçikmemişlerdir. Peçvi diyorki: «Sene tis'a ve elf hududunda İngiliz keferesi getürdüler ve bazı emrazı tıbıye şifa olmak namına sattılar. Ehli keyften bazı yarân keyfe müsaadesi vardır deyu mübtelâ oldular. Giderek ehli keyften olmıyanlar dahi istimal eder oldular. Hatta kibar ulemadan ve ashabı devletten niceleri ol ibtilâye uğradılar kahvelerde erazil ve ubaşın kesreti istimalinden kahveler gök tütün olup içinde olanlar bir birin görmemek mertebelerine vardı. Esvak ve bazarda dahi lüle ellerinden düşmez oldu. Biribirinin yüzüne gözüne puf puf deyu esvak ve mahallatı dahi kokuttular.. (I)

İlk zamanlarda müsamaha ile karşılanan tütün, içenlerinin adedi fazlalaştıkça birçok zarifler arasında münakaşa mevzuu oluyor. Evlerde yangınlara sebebiyet verdiği, saçı sakalı kokuttuğu, tütün tiryakisi olanların işlerini güçlerini bıraktıkları gibi mahzurlar ileri sürülüyor. Filhakika tütün yüzünden çıkan yangınlar İstanbulda birçok ailelerin ocaklarını söndürmüştü. Peçvi diyorki: «Kostantiniyede kaç defa harıki azime bais olmuştur. Nice yüz bin adam ol ateşte yanmış yakılmıştır. (II)

On yedinci yüz yılın ortalarına doğru tütün içenlerden şikâyetler çoğalmağa başlıyor. Camilerde tütün yasağı hakkında vazlar veriliyor, divandan hükümler çıkarılıyordu.

Dördünsü Murad zamanında kahve ve tütün yasağı büsbütün şiddetlendirildi. Fakat bunların içilmesi menedildikçe halkın bu içkilere karşı olan düşgünlüğü artıyordu. başını içkiden kaldıramıyan dördüncü Murad bu yasağı temin edebilmek için birçok kimselerin kafalarını kesdirdiği gibi İstanbul ve Edirnedeki bütün kahvehaneleri yıktırmıştı.

Bu devirde saraya çatmasile şöhret bulan Balıkesirli Kadı zade dördüncü Muradın tütün yasağından istifade etmek istemiştir. Kadı zadenin bu yasaktan ne şekilde istifade etmek istediğini pek eyi göstermesi dolayısile bay İsmail Hakkının «Karasi meşahiri» adlı eserinden aşağideki satırları aynen alıyorum:

«Padişaha çatmak için kahve ve tütünün haram olduğunu beyan etti. Bu söz ortalığı temizlemek istiyen padişahın işine yaradı. Kadı zadenin bu safsatasına karşı:

Halkı meneylemeden sana ne girer hem ne çıkar
Vaizâ yoksa duhan ile kıyamet mi kopar.

Yollu itiraz edenler ve bunun muvafıkı şer ve adlü hikmet olmadığını söyliyenler oldu Hattâ sokaklarda yapıştırılan kâğıtlarda:

Zararsız bir duhan hakkında neyler bunca takipler
Duhanın ahı mazlumanı men eylen hüner oldur.

Yollu halkın hissiyatına tercüman olarak tazallümü hal ediyordu. Kadı zadeye tütün ve kahvenin tarafı ilâhiden haram edilmemiş olduğu söylendiği zaman (hürmet katiyyüssubut olmadığı surette ülül emrin menetmesile terki lâzım olup memnu olmıyanların sultanı zamana muhalefet sebebile vacibülkatlerdir.) Safsatasını ileri sürüyordu. (III)

Fakat bütün bunlara rağmen Peçvinin de söylediği gibi hicrî 1045 tarihinde tütün içenlerin miktarı fazlalaşmıştı.

1620 yıllarına doğru tütün vilâyetler de de yasak edilmiştir. Dördüncü Murad Edirneye bostancı başısını göndererek bütün kahveleri yıktırmış ve birçok kahvecileri de asdırmıştı.

1030 hicret yılında Balıkesir sancak

(I) Peçvi tarihi C I S 365
(II) » » » 366
(III) Karasi meşahiri, İsmail Hakkı, S 36

beyi Âliye yazılan bir hükümle, Karasi livasında ve liva dahilindeki kadılıklarda tütün ekilip biçilmesi; evlerde, kahvelerde dükkânlarda içilmesi, pazar yerlerinde satılması yasak ediliyor. Bu emirde kadılara: «Bu babta sadır olan emrim üzere amel edip dahi her birinüz bizzat kendünüz mukayyet olup tahtı hükûmetinizde olan pazarlarda ve macma inas olan mahallerde bu defa muhkem tenbih ve nidalar ettiresizki mın bad bahçeler ve tarlalarda ve dükkânlarda (duhan) satmayıp kahvehanelerde ve evlerde vesair mecmai nas olan mahallerde ve gayri yerlerde kimesne ekmeyip kendü hallerinde ve kârı kisblerinde olalar bu babta tenbih ve alâniyeten adamlar gönderülüp tecessüs olunsa gerektir, şöyleki: Bundan sonra her kankınızın tahtı hükûmetlerinde tütün yaprağı eküp biçen ve satulduğu haber verile sebebi azliniz olup aslâ beyan oluncak özrünüz makbul olmayıp azil ile mazul olduğunuzdan gayri senki mirlivasın bu baptaki gerchi gibi hakından gelinmek ve sizki kadılarsınız külli muatap olmanız mukarrerdir, ana göre her birinüz mukayyet olup tahtı hükûmetinizde bir ferde tütün yaprağı ektirmeyüp bahçelerde ve tarlalarda ekmiş var ise dahi buldurup ve kahvehanelerde, evlerde ve dükkânlarda ve gayri mahallerde duhan içtirmeyüp bilkülliye refettirsizki ve onun gibi memnu olmiyanları habsedüp arz eyleyesiz ki olmakulelere aman ve zaman verilmeyüp haklarından geline..» denilyordu. (I)

Kahve gibi tütünde Balıkesirde, on yedinci yüz yılın birinci yarısında kullanılmağa başlamıştır. Buraya ne şekilde girdiği bilinmiyorsa da kahve gibi İstanbuldan gelmiş olması kuvvetli bir ihtimal dahilindedir.

İbrahim devrinde kahve ve tütün yasağı unudulmuştur. 1687 tarihine gelinceye kadar tütünden vergi alınmadığı halde bu tarihten itibaren yenicenin kıyesinden on, Kırca Alinin kıyesinden sekiz akçe gümrük resmi alınmasına karar veriliyor

1690 de mukataai resmi dühan, İstanbul gümrüğü mülhakatındandı Satandan on iki, alandan sekiz akça alınıyordu. (II)

On yedinci yüz yılın sonlarına doğru, yani 1110 hicret yılında İstanbulda olduğu gibi, Balıkesirde de tütün ekimi tamamen serbestisini alıyor, ve bundan sonra tütünden vergi de alınmağa başlıyor.

1110 hicret yıllı bir vesikadan, Karasi ve Biga livaları dahilinde on sekiz kazada tütün ekildiği anlaşılıyor. Karasi livası dahilinde tütün ekilen yerler Edremid, Bigadıç, İvrindi, Ayazment, Sındırğı, Başgelembe, Fert, Kemer Edremit kazalarıdır. Biga livası dahilinde ise Biga, Çan Avunya, Balya, Güğercinlik, Lapseki, Sultaniye, İneb zari namı diğer Ezine kazalarıdır. Bu tarihte bu kazalardan ne kadar tütün istihsal edildiğini vesikadan çıkarmak mümkün değildir.

Hicrî 1141 yılıua aid bir vesikadan Balıkesirde tütünden ne şekilde vergi alındığını anlıyabiliyoruz Bu vesikaya göre bütün Balıkesir livasının rüsumu mukataası berat ile birinin uhdesine veriliyor. Bu da tütün ekilen arazinin daha tütünler fidan halinde iken, kaç dönüm olduğunu tespit ediyor. Beher dönümden resmi miri ve kalemiye için ikişer buçuk kuruş, tahsildarlar için onar para, kadı için ikişer para olmak üzere iki kuruş on iki para vergi alıyor.

Bazan yeniçeri, sipahi, silâhdar olduklarını iddia ederak bu vergiyi vermekten kaçanların da olduğu görülmüştür. Mamafih bu gibilerin birer vesile ile tütün vergisini vermekten kaçınmalarının önüne geçmek için merkezden sık sık hükümler gönderilmiştir. Bu hükümlerden elimize geçen bir danesi ile tütün yasağına aid diğer bir vesikayı aynen aşağıye koyuyoruz

(I) Siciller

(II) Eski İstanbul, Ahmed Refik S: 35

Sureti emri humayun berayi tütün

Kidvetül ümerail kiram umdedül küberail fiham zülkadrü vel ihtiram elmuhtassı bimezidü inayetül mülkül allâm Karasi saneakbeyi Ali dam izzihu ve mefahirül kuzatı vel hükhâm maadinül fazailü velkelâm livai mezburda vaki olan kadılar zeyyede fazluhum tevkii refii humayun vasıl olucak mulûm olaki bundan akdem etrafı eknafa defaatla evamiri şerife gönderilüb mezbur kimesne tütün içmeyüp ve bahçelerde ve tarlalarda bir ferd eküb biçmeyüb ve bazarlarda bey'ü şira etmeyüb herkes kendü kârı kisiplerinde olub tütün yaprağı memaliki mahrusamda ref'ü men olunmak fermanım olmuşken haliya bazı kimesneler memnu olmayub bahçe ve tarlalarda eküb biçüb dükânlarda ve kahvelerde ve evlerde duhan içtikleri ilân olunmağın olmakule tütün yaprağın eküb biçenler bey'ü şira edenler ve onun gibi duhan içenler envai muayeneye müstehak ola olmuşlardır. İmdi tütün yaprağı ekmeyüp ve biçmeyüp satılması men'ü def olunmak babında fermanı alişanım sadır olmuştur. Buyurdum ki hükmü şerifimle dergâhı muallâm çavuşlarından kıdvetül emaili vel akran Fayik çavuş zeyyede kaderuhu vüsul buldukta bu babda sadır olan emrim üzere amel idüb dahi her birinuz bizzat kendiniz mukayyet olub tahtı hükûmetinizde olan pazarlarda ve mecmai nas olan mahallerde bu def'a muhkem tenbih ve nidalar ettiresizki minba'd bahçelerde ve tarlalarda ve dükânlarda satmayub ve kahvehanelerde ve evlerde vesair mecma nas olan mahallerde ve gayri yerlerde kimesne ekmeyüb kendu hallerinde ve kârı kisiblerinde olalar bu babda tenbiyeten aleniyyeten adamlar gönderilüb tecessüs olunsa gerektir. Şöyleki, bundan sonra her hangınızın tahtı hükûmetlerinde tütün yaprağı eküp biçen ve satıldığı haber verile sebebi azliniz olub asla beyan olunacak özrünüz makbül olmayub azl ile mazul olduğunuzdan gayri senki mirlivasın bu babda gergi gibi hakkından gelinmek ve sizki kadılarsız küllj muatab olmanız mukarrerdir. Ana göre her birinüz mukayyed olub tahtı hükûmetinizde bir ferde tütün yaprağı ekdirmeyüb bahçelerde ve tarlalarda ekmiş var ise dahi buldurub ve kahvehanelerde ve evlerde ve dükânlarda ve gayri mahallerde duhan içdürmeyüb bilkülliye ref ettiresizki ve onun gibi memnu olmayanları habs edüb arz eyleyesizki olmakulelere aman ve zaman verilmeyüb haklarından geline şöyle bilesiz alâmeti şerife itimad kılasız tahriren evahiri şehri rebiül evvel liseneti ihda ve selâsine ve elf..

Bimakami Kostantaniyetil mahruse

***

Livai kalem Biga

Kazai Biga, kazai Güvercinlik, kazai Lapseki, kazai Sultaniye, kazai İnebazarı namı diğer Ezine kazai Çan, kazai Çal, kazai Avunya, kazai Balya

Livai kalem Karesi

Kazai Balıkesri, kazai Edremid, kazai Bigadıç, kazai İvrindi, kazai Ayazmend, kazai Kozak ma' Feslike, kazai Sındırğı, kazai Kemer Edremid.. Yekûnu kaza: 18

Vechi tahriri huruf budurki işbu bin yüz on senesine mahsub olmak üzere beratı padişahile uhdemizde olan duhan dönümlerinden Anadolu canibinde vaki Biga ve Karasi sancaklarına tabi olan kazarlar ki balâda tahrir olunduğu üzere on sekiz kazada zer olunan duhan dönümleri malin cem'ü tahsil eylemek için berveçhi mak-

tu izzetlü Hasan ağa tarafımızdan deruh tevü iltizam olunub oldahi veçhi meşruh üzere kabul ve deruhtevü iltizam etmekle inşaallahü taalâ varub senei mezbure mahsub olmak üzere zikr olunan kazalardan lâzım gelen duhan dönümleri mallerin mesaha ve cem'ü tahsile mubaşeret eyledikde kimesne mani olmamak içün işbu zabt temessükü tahrir ve yedine vaz olundu tahriren fi evveli mart 1110

Mefahirül kuzatı vel hükkâm maadinil fezaili velkelâm. Biga ve Karasi sancaklarında vaki olan kazaların kadıları zeyyede fazluhum tevkii refii humayun vasıl olucak malûm olaki kıdvetül emaili vel akran Mehmed Sadık zeyyede kaderuhu bundan akdem der saadetime arzuhâl edüb Biga ve Karasi sancaklarının dühan dönümü rüsumu mukataası bervechi malikâne uhdesinde olub zikr olunan sancaklarda dühan zer edenlerin dühan fidanları tarlalarında iken dönümleri mesaha olunub iktiza eden resmi dönümleri yedinde olan beratı alişan şurutu mucibince taleb eylediğinde bazları yeniçeri ve sipahi ve silâhdar iddasile resmi dönümlerin vermekte taallül ve bu veçhile mali mirinin ihtilâline hâis oldukların kıldürüb zikr olunan sancaklarda zer olunan dühanın beratı alişan şurutu mucibince resmi dönümleri tahsil ettirilüb askerlik iddasile kimesneye taallül ve muhalefet ettirilmemek babında emri şerifim verilmek reca etmegin hazinei amiremde mahfuz olan maden mukataası defterlerine nazar olundukta Biga ve Karasi sancaklarının duhan dönümü rüsumu mukataası bervechi malikâne sadık zeyyede kaderuhunun uhdesinde olub zikr olunan sancaklarda zer olunan duhan fidanları tarlalarında iken dönümleri mesaha olunub beher dönümünden ikişer buçuk kuruş resmi miri ve kalemiye ve tahsildarların cihetimaişeti içün onar para ve kadı içün ikişer paraki mecmuu beher dönümünden ikişer buçuk kuruş on ikişer para cem'ü tahsil ettirile ve bu duhan dönümü rüsumu hadis olub zecren olmağla muaf ve gayri muaf dahil olmak muktazi olmağın min küllül vücuh serbest olub hassı humayun voyvodaları ve zabitleri ve gerek salâtini izam ve vüzerayi kiram vesair evkaf mütevellileri ve zeamet ve timar sahibleri ve vüzera ve mirimiran ve miriliva hasları ve su başıları ve mütesellimleri bu bizim toprağımızdadır deyü bir tarikle müdahale ve muhalefet ettirilmeyüb her ne mahalde zer olunur ise resmi dönümleri tarafı miriden zabt ve tahsil ettirile deyü beratı şurutunda mukayyet olub ve derkenar mucibince bin yüz kırk üç senesi muharreminde ba fermani âli emri şerif verilüb hâlâ culûsu humayun vaki olmağla veçhi meşruh üzere tecdid olunmasın reca etmegin buyurdumki bu babda mukaddema verilen emri şerif ve halâ varid olan işbu emri alişanımın mazmunu münifi ile âmil olub hilâfına kat'a riza ve cevaz göstermeyesin. Şöyle bilesin alâmeti şerife itimad kılasız tahriren fil yevmi sani cemaziyül evvel lisenetü selâse ve arbaine ve miete ve elf..

VEREM!..

Yazan: Dr. KADRİ YETKİN

—III—

Veremin ilk kurbanları meme çocukları

Verem çocuk hastalığıdır. Vereme en fazla yakalanan ve veremden en çok ölen ufak çocuklardır. Verem bulaşmasının esasını meme çocuklarının aşılanması kurar.

Meme çocuklarının herkesden fazla verem olmaları, mikrobla bulaşmağa herkesden ziyade elverişli bir halde bulunduklarındandır.

Verem sirayetinde önemli nokta, yalnız mikrobun vücuda girmesi değil, bir def'ada fazla mikrob girişi ve bulaşmanın da sık sık tekrarlamasıdır. Ciğerlere kadar nufuz eden basil adedi fazla ise ve çok mikdarda mikrobun vücuda girişi kısa fasılalarla tekrarlarsa verem ciğerlerde şiddetli ve tehlikeli bir surette başgösterir ve vücud bu kadar fazla basile karşı koymağa vakit bulamadan hastalık ilerler ve ölümle neticelenir.

İşte ufak çocuklarda, bilhassa meme emenlerde veremin ilk bulaşması çok vakit bu şekilde olur. Çünkü çocuk, zengin bir mikrob yuvası içinde yaşamaktadır. Balgamlı mikrob saçan bir ana emzirdiği yavrusunu muhakkak mikropla zehirler; bu zehirlenme her emmede mebzul bir derecede tekerrür eder. Bundan başka bir veremli yanında yaşayan çocuk daima mikrobla dolu bir hava teneffüs eder. Etrafında her şey mikrobludur.

Çocuğa hastalığı bulaştıran anasından emdiği süt değildir. Çocuğun anne memesini emmekle vereme yakalanması mümkün olmakla beraber pek ender vakidir. Ana sütüne mikrob geçmesi ancak veremin genel şekilde olduğu ve basillerin kanı istilâ ettiği vak'alar da olur.

Çocuğa veremi bulaştıran, annesinin balgamıdır. Çocuğun ana ile samimî ve sıkı teması bilinen şeydir. Çocuğun hemen bütün hayatı ana kucağında geçer. Hastalığa yakalanmaması imkânsız gibidir.

Veremli bir baba da aynı suretle çocuk için tehlikelidir. Ev içinde çocuk veremle bulaştığı takdirde, hastalık yuvasını aile içinde aramalıdır. Eğer ana veya baba veremli değilse, muhakkak ailenin diğer efradı arasında bir veremli vardır. Büyük anne, büyük baba, kardeş, dadı, mürebbiye, hizmetçi, aşçı, yahut akrabadan birisi veremdir Evde birkaç gün kalan bir misafirde çocuğu zehirliyebilir. Yahut da çocuk bir veremlinin evine getirilmiş bulunur. Hulâsa, yavru muhakkak bir veremlinin kurbanı olmuştur.

124 veremli çocuk üzerinde araştırma yapılmış; 95 nin anasından, 20 sinin babasından, 6 sının hizmetçiden, 3 ünün de uzak bir akrabadan veremi aldıkları anlaşılmıştır.

Veremlinin bulunduğu bir yerde yaşayan bir çocuk ergeç muhakkak vereme yakalanır. yalnız hastalığın baş göstermesinde zamanın tesiri vardır. Hayatın ilk üç ayı içinde verem seyrek görülür, 3 aylıktan sonra meydana çıkar. Fransız bilginlerinin araştırmaları vereme aşılanma zamanını şu şekilde tesbit etmiştir: Veremli anadan sağlam doğan çocuk, anası ile beraber yaşarsa, üç aya kadar, hastalıktan masun kalmak hususunda üçte bir nisbetinde şansı vardır; Zaman uzadıkça şans azalır. Eger ana ile temas müddeti 6 ayı geçerse veremden masun kalmak ihtimali zail olur ve hastalığa yakalanır. Çocuğun veremli ile temas müddeti iki vak'ada 15 gün 3 vak'ada 15 - 30 gün,

24 vak'ada 1 - 3 ay, 14 vak'ada 3 - 6 ay olarak tesbit edilmiştir.

Bazan pek kısa, yalnız 24 - 48 saat kadar süren bir temas bile yeni doğmuş bir çocuğu aşılamağa yeter. Çocuk, hayatının ilk günlerinde pek hafif bir temasla bile bulaşmış olsa, henüz verem intanına karşı koymak iktidarında olmadığı için, hastalanır. Çocuk ne kadar ufak yaşta olursa vereme yakalanma tehlikesi o kadar fazladır ve hastalık ta çok çabuk ve şiddetli ilerleyerek ölümle biter.

Eskiden küçük çocuklarda verem pek seyrek sanılırdı. Sonraları bunun aksi olduğu anlaşıldı. Küçük çocuklarda veremden ölüm, üç aylığa kadar, genel ölüm nisbetinin yüzde 3,5 ığını; 3 6 aylığa kadar yüzde 10 unu, ikinci yaş esnasında ise yüzde 23 - 43 üncü teşkil eder.

Faydalı bulaşma, Tehlikeli bulaşma

Verem, bulaşma hususunda, diğer bulaşıcı hastalıklardan farklı bir özgülük götermektedir. Kızamık, çiçek, boğmaca, Grip ve Lekeli humma gibi hastalıklar yalnız bir temesla veya araya yalnız bir vasıtanın girmesiyle bulaşırlar. Verem böyle değildir.

Veremin bulaşması için uzun süren ve tekrarlayan temaslar lâzımdır. İnsanın Vereme yakalanması için yalnız uzviyete Verem basillerinin girmesi kâfi gelmez.

Mikrobun çok mıktarda alınması veya basil girişinin tekrarlanması gerektir.

Bu mulâhazaya göre veremin sirayeti iki hususiyet arz eder: Fakir menbalar vasıtasıyle bulaşma, zengin menbalar vasıtasıyle bulaşma. Vücüda az adette mikrob girmesini temin eden fakir menbalar vasıtasıyle olan bulaşmalar ârızî, tesadüf kabilinden olan ve az süren temaslarla olur ve vücüdta Veremin hafif ve gizli şekillerini husule getirir. Uzviyete bir def'ada çok mikdarda basil girişini hazırlayan zengin menbalar vasıtasıyle olan bulaşmalar ise pek çabuk ve vahim seyreden bir Verem husule getirir.

Birinci şekilde bulaşma, hemen bütün insanlar için mukadderdir. Yaşanıldığı müddetçe böyle bir bulaşmadan masun kalabilmek hemen de imkânsızdır, çünkü verem basilleriyle karşılaşmak her vakit için mümkündür. Bunun içindir ki kâhil yaşta bulunan ve kalabalık yerlerde yaşıyanların yüzde doksanı verem mikrobu almış bulunmaktadır. Bunu bize (pirguet taamülü) denilen bir tecrübe ispat etmektedir. Bu deneç yeni doğmuş çocuklarda daima menfi netice verirken yaş ilerledikçe gittikçe artmak üzere müspet netice vermeğe başlar; ve nihayet şehir kalabalığı içinde yaşayan sağlam kâhillerde müspet netice yüzde doksanı bulur Demekki şehir halkının yüzde doksanı vücudunda verem basili taşımaktadır, fakat verem olmuş değildir.

İşte veremin bu şekilde bulaşması, zararlı değil, bilâkis faydalı bir bulaşmadır. Çünkü bu şekil bulaşma adeta bir aşı yerine geçer ve insana muafiyet kazandırır, ve bu sayede vücudu sonradan vukua gelecek bulaşmaların zararından korur. Demekki, verem, muafiyet temin eden bir hastalıktır. Çocuk, veremli ile karşılaşmada, hafif bir bulaşma talihine mazhar olursa ciğerinde husule geled verem afeti sönerek şifa bulur ve çocuğa muafiyet kazandırmış olur.

Ufak yaşta çocuğun maruz kaldığı veremle aşılanmaya «ilk intan» ve bu ilk intanın ciğerde husule getirdiği verem afetine de «ibtidai mihrak» ismi verilmektedir. İlk verem intanı akciğerde ve çokluk ciğerin alt kısmında ibtidaî mihrak denilen afeti husule getirir. Basiller bu mihraktan kan yollarını takib ederek hava borularının ciğerlere girdiği yerdeki bezleri [bu bezlerin veremine «adenopati tırakcoburonşik» ismi verilmektedir] Veya daha ziyade ilerliyerek boyundaki bezleri şişirirler veyahut bu bezlerde de durmayarak kan vasıtasıyle vücudun her tarafına dağılarak evvelce söylediğimiz vechile muhtelif aza veremleri husule getirirler. Bir müddet sonra gerek ciğerdeki ilk mihrak ve gerek bezlerdeki veya diğer uzuvlardaki afet eyileşir, gireçlenir ve söner. Fakat bu yuvalarda verem basilleri canlı olarak mahbus kalırlar. İşte ilk intanın ciğerde açtığı verem ocağının bir müddet sonra eyileşerek sönmesiyle o yerde ve bezlerde verem basillerinin kalışı çocuğa muafiyet kazandırır. Veremle bulaşmada talih bu ilk intanı tehlikesiz atlatabilmektir. Boynunda eski bir sıracanın izlerini taşıyan çocuklarda çokluk ciğer veremi görülmemesi bu ilk aşılamanın kazandırdığı muhafiyet sebebiyelidir.

İkinci şekile olan, yani çok zengin kaynaklardan gelen bulaşmalar ise tehlikelidir. Ciğerlere ilk def'a fazla mikdarda mikrob girerse ve bu giriş kısa aralıklarla tekrarlarsa verem ciğerlerde şiddet bir şekilde baş gösterir ve vücutta muafiyet husulüne vakıt kalmadan verem uzviyetin her tarafına yayılarak ölümle neticelenir. İşte meme çocuklarının karşılaştıkları bulaşma bu şekildedir; buna (beşik intanı) denilmektedir. Bunun için ufak çocuklarda verem daha çok olur, daha çabuk ilerler ve akciger veye beyin zarı vereminden ölüm daha ziyade vukua gelir.

Yusuf Fakih

« Devlet oğlu »

K. KÂNİ Akpınarlı

—III—

Kitabül - vakf

Bir kişi bir yerini yahut darını
Hasbeten lillâh anı vakf itse ger
Ya muallâk mevtine kılsa ahi
Hem tamam olmağa vakfın bigüman
Yani şart oldu müebbet ola hem
Hükmü hakim suretin dahi işit
Şöylekim bir kişi bir darın meger
Vakf iderse anları ol bigüman
Yani teslim itse anları ana
Diseki ben gerçe vakfettim anı
Bu Hanife kavl üzere didi hem
Ol veli hem bu dahi gör nettiler
Çün bu resme ol nizâ itse ahi
Pes imameyn kavl üzere ey imam
Çünkü lâhak oldu kadı hükmü hoş
Yani anı kimse nakzetmez heman
Hem ekinlik yerini bir kimse ger
Hem ekin alâtını Cümle bile
Vakf iderse olur ol dahi reva
Hem mücerret ola menkulât eger
Lîk halk içinde böyle pes heman
Vakf iderler yani adettir anı
Şöyle kim mushaf dahi balta keser
Vakf iderlerse revadır oldahi
Dahi bir nesne ki vakf ola heman
Yani satmak ık bağışlanmak dahi
Bir kişi bir mescidi yapsa tamam
Yolile mülkünden ifraz eylese
Bir kişi anda namaz kılsa heman
Şimdiden sonra satılmak ana hem
Mürüvvet olmaklık dahi olmaz ahi
Ger ribat eylese bir kişi ya han
Ya sikaye eylese bilmüslimin
Yani hakim hükmü olmayınca hem
Şart olundu bunda hem hükmü imam
Ana dimişler ribat oldur ahi
Yani han didikleri oldur tamam
Mani ile fark olundu her yeri
Evlerinin cümlesini varını
Vakfı lazım ol dem olur ey dedem
Vakf lazımdır hem andan dahi
Münkatî olmuya ahiri heman
Akibet sonu olmuya anın kem
Vakf iderisen ana göre iş id
Yahut bir dürlü dahi mülkün eger
Hem veli nasbetse bir kimse heman
Sonra nesne dava kılsa ey ağa
Kim rücû ettin yine anla bunu
Vakf lâzım olmadı bana negam
Kadı katında husumet ittiler
Yani vakfında rücû itti dahi
Kadı hükmetti lüzumile tamam
Pes o vakf mukarrer şimdi uş
Hükmile oldu mukarrer bigüman
Kulunu öküzünü bile meger
Kim ne olur anı ekinci bile
Yire tabi olur anlar ey ağa
Cayiz olmaz anı ger vakfedeler
Kim teamül vardır ana bigüman
Bu Muhammet kavlidir anla bunu
Dahi nikim buna benzer ey püser
Çün teamül böyle oldu ey ahi
Kimsenin ol vakf olmaz bigüman
Kim reva olmaz bular pes ey ahi
Kim namaz kılmağa kılsa izniâm
Mescit olsun bu deyu pes söylese
Zayil olur mülkü andan bigüman
Ya bağışlanmak dahi ey pür kerem
Gerçe hakim hükmü olmazsa dahi
Yahut yerin mekire kılsa heman
Mülki zayil olmaz andan bil yakin
Kim anın vakfıyeti olmaz etum
Lîk mescitte revadır vesselâm
Şar dahi kârvansaray hemdahi
Anda tacirler konarlar vesselâm
Böyle nakletmiş sıhahi cevheri

Kitabül-büyû

Dinle imdî akdi bey'ın haline
Malini bir mal kılmaktır bedel
Bayi eger malini sattım dise
Hem bahasın tayin itseler tamam
Öyle olsa akti bey oldu tamam
Satılan nesne eger olsa hasis
Şöyle kim helvacı helvayı keser
Bir kişi anın birin alur gider
Öyle olsa bunda beyyo'ur sahih
Ol nefsü olan nedir bil ey püser
Şöylekim kul ya karavaş ey ahi
Hasis olana dahi bil ey ahi
Et etmek gibi hem elma ve nar
Bir kişi bir su böreki hem ekli imam
Yani bir çac buğdayı sattı heman
Şöyle kim yüz kiledir yüz akçeye
Bir bölük koyun ger satsa dahi
Ölçeler doksan kile çıksa heman
Dilerise alsun anı doksana
Yüzden artık çıksa hem bey'ü tamam
Cübbelik bir para bizi bir kişi
Satsa on arşun diyu on akçaya
Göre çün anı dokuz arşun ala
Yahut almıya dilerse terk ide
Ala hep akçeye anı on tamam
Satsalar başında iken buğdayı
Bey'i cayizdir bunun bil ey imam
Bir kişi meduyun olursa ey ahi
Yani medyun gayip olursa eger
Kadı anın satarsa nagehan
Mal eğer menkul ola yahut akar
Pes imameyn kavli oldur ey püser
Bir kişinin avretine ey ahi
Erinin malini kadı dahi hem
Şöyle kim evvelki gibi bu dahi
Bir kişi bir kul satun alsa eger
Sonra gayip oldu gitti ol heman
Ol satan kişi dahi dinle nedir
Dirki işbu kulumu ben ey ahi
Aldı bin akçeye anı olzaman
Gayip oldu kıldı bunda uş
Buldu tanıklar götürdü ey ahi
Kadı hem bildigi böyledir bu hal
Hem imamın bunda dahi mali ne
Gersemen olsun müeccel ya ekel
Müşteri aldım kabul ittim dise
Her birisi razı olsa vesselâm
Kamu erkânı bulundu ey imam
Farkı yoktur hemdahi olsa nefis
Her birisi bir (.. .. .?) ey puser
Yolunu virirki yani beyyeder
Sattım aldım dimezse dahi sarih
Şol bahası çok olan didiler
Her ne kim bunculayn ola dahi
Kim bahacı az ola anın heman
Bunculayn dır dahi her ne kim var
Her kile bir akçeye diyu tamam
Kaç kıledir tayin itmedi ey can
Her kile bir akçeye sattım diye
Her birin bir akçeye dise dahi
Müşteri oldu muhayyer bigüman
Dilemezse almasun kosun yine
Artığı hem bayi indir vesselâm
Dayima işler satar olur işi
Ölçüye arşunile alan saya
Dokuza pes ona ola
Andan artık çıksa bu kez ey dedem
Müşterinin oldu cümle vesselâm
Gerek kalundan çıkmadan hem
Şöyle koz olsa ya fındık ya beyam
Hazır olmazsa meger kim hemdahi
Borcu için anın malını meger
Bey'i anın cayiz olmaz bigüman
Bu hanife kavli böyledir eyyar
Kadının bey'i revadır muteber
Ana infak itmek içün hemdahi
Satar ise cayiz olmaz kim o dem
İhtilâf üzere gelüptür ey ahi
Anı kabzeylemeden dahi meger
Kandeligi bilinmez hem olzaman
Kadıya varır anı dava ider
Şol filân kimsiye sattım oldahi
Lîk akçasını vermedi heman
Hem satılsa akçam alsam dahi hoş
Hem tanıklık virdiler anlar dahi
Kadıya yoktur veli bunda mecal

Yani satmaklık anı olmaz reva
Dilerse vara akçesin ala
Lîk kandeligi malum olmasa
Kadı ol vaktin kulu satmak reva
Pes heman bayi dahi akçesini
Binden artık kalırsa ger baha
Anınçün anı mevkuf ideler
Lîk yıldan eksik olursa heman
Baki kalanın dahi ol ey püser
Kelbü nehdü ya seba satsan ahi
Bunların yani gibi olur reva
Farkı yoktur bunların hem ey püser
Hamur satmaklık dahi hınziri hem
Lîk kâfirler satarlarsa reva
Çünkü bizim malımız olmadı ol
Bir kişi ger satar olsa darını
Şöyle kim miftahını Bünyadını
Satsa bir kişi yerini ey hakem
Lîk içinde ekin olsa eger
Bir kişi bir kişiye iderki ben
Satun al andan beni didi meger
Sonra ol azadlu çıksa nagehan
Verdügini ol satandan alıser
Yahut satan kandedir bilinmedi
Ol kulum beni al diyenden bu kez
Çünkü kulum al beni didi bu pes
Çünkü bu kul olmayaca pes nide
Zira bunun malı zayi oldu hep
Bu kulum diyen kişi sonra meger
Yani diri olsa hem bulsa anı
Ödedügün buda istirca'ıder
Çünkü anın sattuğu olmadı mal
Pes gerektir alduğun oda püser
Bir kişi bir kişiye yazdı kitap
Şol filân kulumu sana ey ahi
Ben sana sattım didi sendahi hem
Çünkü mektup irdi ana gördü ol
Bunların bu akti pes olur tamam
Pes kitap oldu hakikatülhitap
Bunculayın bunu irsâl eylemek
Şöylekim diye filân kişi sana
İki bin akçeye didi yani ol
Bir kişinin bir kişide hem ey yar
Verdi ol borçlu on akçeyi eger

Kandedir çün ol bilinür ey ağa
Yahut sabreyleye ta kim o gele
Yani kandedir dahi bilinmese
Çün bilinmez kandedir ol ey ağa
Kul bahasından gerek ala anı
Müşterinin mülküdür ey ağa
Çünkü anın mülküdür ya nideler.
Bayi ancak anı alur ol zaman
Kim bulıcak müşteriden alıser
Canavarlardan buna benzer dahi
Çün bulardan menfaat ey ağa
Kim muallem olsa olmasa eger
Kim reva olmaz bulur (..... ?)
Anların çün maldır ol ey ağa
Bey'i cayiz olmağa olmadı yol
Satmış olur darının hep varını
Anmadılar hiç birinin varını
Dahil olur bile ağaçları hem
Yerile ol bile olmaz muteber
Şol filânın kuluyum gel beni sen
Bu dahi andan satun alsa eger
Bu satan alan dahi pes bigüman
Lîk ol satan bulunmazsa eger
Yani oldu hiç mali bulunmadı
Bundan alur verdügün oldur kiniz
Ol buna mağrur olup kıldı heves
Oldahi virdügün ana o dede
Zayi olduğuna ol oldu sebep
Ol satan kişi bulursa eger
Virdügün andan alur anla bunu
Yani ol satandan alur pes nider
Alduğu dahi ana olmaz helâl
Çün haram oldu bu ya pes nider
Kim hakikatte ana kıldı hitap
İki bin akçaya anı hemdahi
Alırisen gel kabul it ey dede
Varduğu mecliste hem kıldı kabul
Bu heman bey'oldu ..... veşselâm
Fehm kıl vallâhü -âlemü- bi savap
Yani bir kimseye varup söylemek
Şol filân kulunu attı ey ağa
Ol kimesne hem kıldı kabul
Yani halis gümüş on akçası var
Didi kim al borcum ödensün sana

Lîk ol virdüği akçeyi meger
Ol dahi ol akçeyi aldı heman
Sonra bildikim ol akçeyi hemdahi
Lîk zayi oldu bu akçe tamam
Yani andandahi nesne alımaz
Pes imameyn kavli budur eyahi
Ol bakırlu akçe ile bigüman
Belki halis gümüş akçai benam
Ol bakırlu akçasın andan ala
Çünkü zayi oldu anın aynı hem
Bir kişinin bir kişi malın meger
Oldahi alsa kabul itse ahi
Bu fuzuli bey'olur bilgil heman
Dilerise ol bey'i kıla reva
Dilemezse fesh ide anı bu kez
Bu fuzuli bey'iden kimse ahi
Ol satun alan kişi dahi heman
Lîk malu ıssı reva görse eger
Çünkü mal ıssı reva gördü anı
Sonra anı kimesne fesh idemez
Hem dahi bir kişi bir kul verse ger
Ol kul ıssı olduğu atı dahi
Yani bağışlasa anı ey yar kerem
Yani kim çiftlense avret ala ol
Teslim itse ol atı bunlara hem
Hem at ıssı olduğu kulun meger
Yahut bey'i fasit olsa bigüman
Yahut ana müstahak çıksa dahi
Pes bu at ıssı dahi hem neyliye
Aynile at durur olursa uş
Lîk at ölmüş bulunsa nagehan
Ya dahi bir kişinin mülkü olsa hem
Kıymetin varsa gerektir pes bu kez
Yani at ıssı atın kıymetini
Bağ bağçe virse at alsa dahi
Bu dahi ancılayındır pes heman
Yani bağ bağçe alsa ey ahi
Müstehak çıksa anı alsa eger
Bunda dahi atının kıymetini
Bağ bagçe kul gibi oldu tamam
Aksini dahi bunculayındır ey yar
Lîk bağın bagçenin hem ey ahi
Kim şefî olursa bunların eger
Ol ata hem müstehak çıksa heman
Aynı ile ol şefîden anı hem

Ol bakırlu akça imiş ey püser
Hem elinde zayi oldu nagehan
Kim bakırlu akça imiş ey ahi
Ankile borç ödendi vesselâm
Bana halis gümüş akçam verdimez
Hem imamı saninin dinle dahi
Borcu ödenmedi anın ol zaman
Vire andan sonra oldahi tamam
Öyledir kim borcu ödenmiş ola
Mislini anın ola ger bişü kem
Bir kişi dahi satsa anı ger
Issının hem izni olmazsa dahi
Lîk ol mal ıssı bunda bigüman
Kim muhayyer olıser ol ey ağa
Çün muhayyer oldu malu ıssı kiniz
Bey'ini fesh itmez de hemdahi
Fesh iderse cayiz olur bigüman
Sonra bunlar fesh ide ey püser
Pes tamam oldu bu beyanla bunu
Yani fesh itmek anı olmaz kiniz
Bir kişinin atını alsa meger
Oda bir kişiye satsa ey ahi
Ya tezevvüç itse anın üzre hem
Ol anı mührü muaccel kılsa ol
Ya helâk olsa o kent ey dedem
Ayıp çıksa ıssına ret itse ger
Issına ret itse anı hem çınan
Alsa elinden o kulu ey ahi
Ol kul ıssından atını istiye
Yine anı ıssına ret itse hoş
Yahut satılmış bulunsa ol heman
Şöylekim zikrettik anı ey dedem
Aynile çün anı ret idemez
Ol kul ıssından alır anla anı
Yahut yer virse ya dükkân hem dahi
Şöylekim tafsilini kıldise beyan
Issına ret itse anı hem dahi
Atı satmış ya helâk olmuş meger
Şöylekim zikreyledik alır anı
İkisinin hükmü birdir vesselâm
Anlıyasın hem anı fikreyle var
Yahut darın ya dükkânın hemdahi
Şefî dutsa ol şefî alsa meger
Bağ bagçeyi hem ıssı olzaman
Alıserdir anla anı ey dedem

Lîk satılmış olursa her bu kez
Çünkü oda bir kişinin oldu ol
Aynile yani anı almıya
Pes gerektir kiymetin ala tamam
Bir kişi bir kul gasbetse eger
Ol alan kişi dahi sonra heman
Sonra bu kul ıssı dahi ey ağa
Yani cayiz duttu gasıp sattugun
Oldahi cayizdir olur reva
Bu imameyn kavlidir bil ey ahi
Müşterinin ol azad ittigünü
Lîk gasıp ol kulu satmak gerek
Gasıbın yani kul ıssı tamam

Aynı ile almaz anı ol kiniz
Aynile almağa bulunmadı yol
Bu şefî olduğu gibi olmuya
Hem şefî aynını alur vesselâm
Hemdahi bir kimseye satsa meger
Kim azad eyledi anı olzaman
Gasıbın sattugunu gördü reva
Müşterinin dinle azad ittigün
Kul dahi azad olur ol mutlaka
Hem Muhammet kavlini dinle dahi
Yani cayiz görmedi her kez anı
Ol alan dahi oda satmak gerek
Kim reva gördü ol anı vesselâm

NOT :

Ülkünün son çıkan (41) sayılı temmuz nushasında Kaynağın (40) ıncı sayısındaki yazımızı tenkid eder bir yazı okuduk. Halbuki biz, yazımızda münekkidin gördüğü gibi iki değil üç me'haz göst rmiştik. Bu yazıyı yazmak için de daha birçok eserler karıştırdığımız gibi münekkidin "görmüş olseydi bilgisini tamamlamış olurdu.„ Diye tavsiye ettiği muhterem p.ofesörün "Anadolu Türk edebiyatına toplu bir bakış„ makalesindeki iki satırdan ibaret yazıyı ve bir de diğer sayfada Devlet oğlunun "vikaye, hidaye„ eserlerinin hangi kütüphanelerde bulunduğunu gösterir diğer satırlarında okumuştuk.

Münekkidden asıl öğrenmek istedığimiz noktalar şunlardır:

I — Devlet oğlu Yusuf hakkında tam olarak toplanacak malûmat ne gibi malûmattır?

II — Eyi okunamıyan "ve transkripsiyonda birçok yanlışlıklar„ hangileridir?

Bu noktalar aynen gösterildiği takdirde bizim gibi amatör yazıcıların ileriye sürülen hatalara tekrar düşmemeleri temin edilmiş olacağından lütfen bu husustaki düzeltmeleri bekleriz.

K. K A.

Mürettip Faizin Ölümü!..

Yazan: ŞEVKİ IŞIKMAN

— Faiziu ölümünü duydunuz mu?

— Hangi Faiz?.,

— Mürettip Faiz.

— Deme!..

Balıkesir il basımevi adamlarından Abdullahla eski belediye yerinde, ayak üstü, konnşuyoruz:

— Ne vakit gömdünüz?

— Pazar güüü..

— Ne vakit öldü?

— Cumartesi günü..

— Yani evvelki gün...

Kara haberin verdiği şaşk nlıktau olacak: Abdullah bana Faizin ölümünü haber vermek istiyor bense, bilip bilmediğini düşünmeden, kimbilir nasıl bir münasebetle bir başkasını anlıyorum; müret tip Faiz aklımda bile yok. Denizliden tanıdığım burada da tapu müdürlüğü yapmış Faiz adında bir arkadaşa aklım gitti Kimsenin ölümü istenmez, amma, ansızın bir düşünce işte bu . Daha cumartesi günü, öğleden sonra, Faize, meyhane boğazınıu orada rastlamıştım. « Kaynak » ın hazırlanıp haz rlanmadığını, ne yaptıklarını, ayak üstü sordum. Yani öldüğü günün yarı sularında bu arkadaşla konuştum. Kendisinde böyle bir yolculuk hazırlığını gösteren ne bir hal vardı, ne bir belirti.. Kuş gibiymiş meğerki insan! .

Allah rahmet eylesin..

İşte en ucuzundan bedava bir söz ..

* * *

Faizle il basımevinde tanışmıştım:

«Kaynak» ı Faiz üstüne almıştı.

Hele benim yazılarımı hemen çoğun o, dizerdi.

Düzeltmeleri o çıkarır, o verir, candan bir ilgi ile bu işlerin peşinden o koşardı. Yazı arar, başmakale sorar, gecikenleri bayağı yirerdi Sanırsınızki «Kaynak» çıkmazsa onu yakalıyacaklar, yahut «Kaynak» ondan soruluyor...

Üstüne aldığı işe o kadar sıkı bağlanırdı...

Zavallının ölümü ne kadar üzünlü olmuş:

13 Haziran 936 cumartesi günü, iş paydosunda basımevinden çıkmış. Yeni aldığı bağı gitmiş Akşam üstü, yağmurdan korkusundan evine dönmüş. Pencere önünde oturuyormuş Bir kahve istemiş. Derken, gözünün önünde keskin bir şimşek çakmış Korkuyla hızlıca geriye silkinmiş. Düşüş, o düşüş... Yüreği çatlamışmış ..

Benim verdiğim Özal soy adını alan Faizin asl adı «Mehmet Hidayet» tir Sonradan Faiz adını almış. Mahkemece yazılı değil. .

Anası, babası İstanbulludur. Cihangirde oturuyorlardı. Babası cerrah yüzbaşısıdır. Tekkenişin oğullarındandır. Babası Lübnanda bulunduğu sırada [308 de] orada doğmuştur. Faiz, dünyaya gelince anasını kaybetmiş. Arap bir süt nine tarafından büyütülmüş Sonra İstanbula gelmişler. Rüşdiye tahsilini burada görmüş. Tam kırk dört yaşındaydı. Bugün, Başçeşme mezarlığında yatıyor!..

* * *

Faiz Özal, 318 de mürettipliğe başlamış Birçok basımevlerinde çalışmıştır.

«Serveti Finun» , «Akşam» , «Tasviri efkâr» gazetelerinde başmürettip muavinliğinde bulnnmuştur.

« Akşam » basımevinde çalışırken dört arkadaşile birlikte, Cağaloğlunda, «Teşebbüs matbaası» nı açmışlar. Burada başmürettiplik yapmış, «Büyük gazete» yi, «İs-

tanbul vilâyet gazetesi» ni burada çıkarmışlar.

«Büyük Gazete» kendi malları idi. Bundan başka «Teşebbüs matbaası» ında basılan «Asrî Gazete» de kendilerinindi. Balıkesire ilkin 339 da gelmiş. Bir buçuk yıl kaldıktan sonra İstanbula dönmüş Gene gelmiş, 926 da İstanbula gitmiş. Üçüncü olarak bir daha gelmiş ve «vilâyet matbaası» nda birinci sınıf mürettip olarak ölünceye kadar çalışmıştır.

Ödevine aşık bir adamdı Ölümünü duyduktan sonra içimdeki acı ile basımevine uğrabım. Üst katta Faizin çalıştığı odaya çıktım:

Gözümün önünde : Hep o Faiz .. Onun harf kasaları önündeki belli başlı yerlerine gözümü diktim; Faizi .. Konuşurken boynunu bir yana eğen, elleri karalı, yüzü güleç olan bu adamı arabım, düşündüm.

Gece demez, gündüz demez, bıkmadan usanmadan... Kışın tanrının soğuğunda kocaman sobaya sokulmaksızın.. Yazın gevşetici, bunaltıcı sıcaklarda uykusuz gözlerini kıpmaksızın bir düziye kâğıt okuyup yazı dizen bu fedakâr arkadaşın yokluğu karşısında derin, baş döndürücü bir boşluk sezdim .

Öyle bir boşluk ki içinde gölgeden, heykelden başka birşey, cisimsiz bir varlık taşıyın derin bir karanlık koyu, bir rüya gayyası.. Onun dibinde Faiz, yaşıyormış gibi. dünkü varlığile bizlere aşinalık eliyor. Yalnız gözle görüp elle dokunamıyoruz!..

Bu boşluk, basımevinin bugünkü arkadaşları yiren bir söz olsun diye yazılmış değildir: Kimbilir kaç bin kişinin kafasından, kaç bin kişinin duygusundan, kaç bin kişinin sesinden kopmuş hayat dalgasile kaynaşan harf mahşeri arasında tam otuz dört yıl arasız ömür geçirmiş bir arkadaşı aradan eksilmiş görmek ne acıdır.

Bütün mürettiplerin « Faiz ağabey! » diye seslendikleri bu arkadaşı hepimiz de severdik. Temiz, eyi bir adamdı. Acı çizgili bir gülüş, yüzünden hiç eksik olmazdı. Nezaketinin bir işaretidir diyebiliriz buna... Gerçek ince bir adamdı:

Birgün kendisine, her vakitki gibi, takılayım dedim, bir yazı, manzume olacak, uzattım:

— Al sana bir saçma daha Faiz..

Rahmetli, acı gülümsemelerle yanıma sokuldu. İçten bir nezaketle:

— Afedersiniz ya; söyliyenin kendi tabirile arzedeceğim, mazur görün, vallahi bilmem kimdi?, birisi geçenlerde, sizin yazı için «ben bu herifin yazılarını seviyorum» dedi. Var ötesini siz anlayın..

Bu il ağzındau tekrarladığı «herif. . » sözünden durdu, durdu, özür diledi.

Çok dikkatli yazı dizerdi. Yanında düzeltme yapılırken merakla sokulur, sorar, «nasıl, doğrumu?» diye çıkmalara bakar, yanlış çıkmadığını görünce gözlerinin içi gülerdi .

Eyi, kötü bin bir çeşit yazıyı söktürmek için gözlerinin nurunn dökmüş olan Faiz, kâğıtların üstüne eyice kapanan o gözlerini kaybetmeden, çok sevdiği o harflere karşı bugün sonsuzlukle yummuş bulunuyor!.. Ne yazık...

Okuduğunu anlardı En çok hikâyeleri takip ederdi. Tarihi çok severdi. Eyi yazıya karşı zevk sahibi idi Küçükdenberi okumağa hevesli imiş.

Mürettiplik uğrunda gözleri çok zaif düştüğü halde iş yorğunluğuna bakmaz, akşamları, İstanbul gazetelerini birer birer okurdu. Ansiklopediye, «dergi» kolleksiyonlarına çok merakı vardı.

Mürettipliği ile hayata karşı büyük bir özgeçi «feragat» gösteren Faiz kültürün, bilgnin yayımına otuz dört yıl kafa, göz ve el yorarak çalışmış demektir.

«Kaynak» çıkalıberi, Faizin eli bundan eksik olmamıştır. « Kaynak » değerli bir çalışma arkadaşını kaybettiğinden dolayı derin bir acı duymuştur.

Arkadaşımızın sonsuz ayrılığından doğan yasla sevgili anılarını yaşatan «Kaynak» yazı arkadaşları ayrı ayrı üzgünüz. Ne yapalım ki ecel, şerbetini sununca, Tanrının bu çağırısına karşı sıra savmak için koşmaktan başka birşey yapamıyor kul!.

Allah gani gani rahmet eylesin Faize!. O yattıkça cümleye ömürler...

Ana, Ana!

Halimi yaza kaldım!
Adını ana ana..
Günleri saya kaldım,
Adını ana, ana...

Kaç geceye yol verdim
Kaç sabaha yas serdim;
Tanınmaz hale geldim;
Adını ana, ana..

İlkbaharsız yaz oldum!
Gayriyi anmaz oldum;
Bir acaip saz oldum,
Adını, ana ana..

Gülmeyi satıverdim..
Yaşları kapıverdim..
Yoluna sapıverdim
Adını, ana ana..

Saatler vurdu geçti..
Sular duruldu geçti..
İçim buruldu geçti
Adını, ana ana..

Her yerin rengi kaçtı.
Yine sabah yaklaştı..
Gecede uzaklaştı
Adını, ana ana...

F. ORBEY

Köyden sesler!

— F. Orbey'e —

Köydür benim adım; bendedir herşey:
Tabiat vermiştir bana süsünü!.
Koynumda yaşıyan köylüler bütün
Başını dik tutar, gerer göksünü!.

Uçmağa örnektir her bir bucağım,
Menentsiz uçmağdır benim uçmağım.
Gönence açıktır benim kucağım;
Bilmeyiz tasanın biz öyküsünü!

Yaşama yolunda tuttuğumuz yol;
Çelik bir gövdeyle bükülmez bir kol!.
Koynuma gel, sen de pulat gibi ol!
Örtün esenliğin al örtüsünü!.

Tasa ne imiş? Biz bilmiyoruz hiç .
Gel kardeş, gel sen de biraz ayran iç!
Şişirsin senin de göksünü seviç;
Beraber söyliyem köy türküsünü!..

OSMAN BALKIR

Atalar Sözü

Toplıyan
SABUR ŞAHİN

—6—

Ç

Çahın para etmez
Çalma ilin kapısını çalarlar kapın.
Çama çıkanın çama çıkan oğlu olur
Çarıktanda var dolaktan da var
Çarık ayağımı sıktın bende seni sıkarım
Çarığa bakma yörüğe bak
Çavdara girmiş it gibi başını kemerleme
Çavdar unundan baklava olmaz
Çaya varmadan çevrenme
Çıkmadık candan ümit kesilmez
Çıngıraklı deve kaybolmaz
Çirkefe taş atma üstüne sıçratırsın
Çirkin bürünür güzel görünür
Çiftçiye yağmur yolcuya kurak
Cümlenin muradını verecek hak
Çift ile koyun geri yan oyun
Çift eder bağlanırsın bağ eder eğlenirsin
Çıkacak cana cefa ne
Çiğ yemedimki karnım ağarsın
Çivi çiviyi söker
Çoban armağanı çam sakızı
Çoban güttüğü kadar çırak durduğu kadar alır.
Çoban isterse tekeden süt çıkarır
Çobana verme kızı koyun güttürür
çocuğun yediği helâl giydiği haram
Çocuğa iş buyuran arkasından kendi gider
Çoğu zarar azı karar
Çocuksuz kadın meyvasız ağaca benzer
Çocuklar oynar aşık bır gün bizede gelir
keşik (sıra, nöbet)
Çocuk düşe kalka büyür
Çocukla fak kurma yafakını ya kuşunu
Çok yaşayan bilmez çok gezen bilir
Çok gezen mani düzen kadından kork
Çok söyleyen çok yanılır
Çok naz âşığı usandırır
Çok söz yalansız çok para haramsız olmaz
Çok bilen çok yanılır
Çok isteyen balâsını ister
Çok gülen çok ağlar
Çok söyleme arsız çık saklama hırsız edersin
Çürüksuz koz kemiksiz et olmaz
Çürük baklanında bir gün alacaklısı olur

D

Dadanmış kudurmuştan beterdir
Dadırma kara gelin dadarda gene gelir
Dağdan taş yuvarlar gibi söz söyler
Dağdan inene yürük ne erik bilir ne koruk
Dağ dağa kavaşmaz insan insana kavuşur
Dağına göre kış olur
Dağ kuşu dağda bağ kuşu bağda yakışır
Dağ başı dumandan insan başı yamandan kurtulmaz
Dal kıran baş keser
Dal küçükten eğilir
Damla damla göl olur
Damdan düşen damdan düşenin halini bilir
Danesiz aş olmaz kavgasız baş olmaz
Danışan doğru aşmış danışmayan yoldan şaşmış
Davacın kadı ise yardımcın Allah olsun
Davasını bilmeyene şahit olmaz
Davulun sesi uzakdan hoş gelir
Davulu görür oynar mihrabı görür

ağlar
Değneği yiğenle sayan bir değil
Değirmen iki taştan muhabbet iki baştan
Değirmenciye salgın salmışlarda oda müşterilerine salmış
Dede yediğini öde
Değirmen yokarağına dadanan su çağıltısını saymaz
Deli deliyi görünce değneğini saklar
Deli ile çıkma yola ya sağa saparsın ya sola
Deli deliden imam ölüden hoşlanır
Deli deli akanı bura bura tıkarlar
Delinin harmanı olmaz
Delik taş yerde kalmaz
Delik büyük yama küçük
Deme kış yaz oku yaz
Demir tavında iken döğülür
Demir tavunda döğülür güzel çağında sevilir
Demir nemden insan gamdan çürür
Dene altını mihenk taşında
Dene insanı iş başında
Deniz dalgasız kapı halkasız olmaz
Denizden geçip çayda boğuima
Denizdeki balık ile pazarlık olmaz
Denizi yakmasamda cızladırım
Deniz yanında kuyu kazılmaz
Deniz suyu ne içilir ne geçilir
Denize düşen yılana sarılır
Dereyi görmeden paçayı sıvama
Derdini saklayan derman bulamaz
Derdin yoksa söylen bacın yoksa evlen
Dert derdi açar
Dertli deliden çok söyler
Dertsiz kul olmaz
Devriş devrişi tekkede hacı hacıyı mekkede
Dert ağlatır aşk söyletir
Davasız dert olmaz
Deveci ile görüşen kapısını yüksekçe açar
Deveden büyük fil var
Deve ahmak olduğundan kulavuzu eşektir
Deve kadar büyümüşün kulağı kadar haysiyetin yok
Deve nekadar kıvrak yürürseyine kararın gözetir.
Devesi olanın kapısı büyük olur
Deveye binipde hendeğe sinme
Deveyi dizinden pireyi gözünden vurur
Deveyi yardan atlatan bir tutam ot
Dil bilmez dediğimi tutmaz
Dile gelen ele gelir
Dilencinin torbası dolmaz
Dilden gelen elden gelse her yoksul bey olur
Dilim dilim etti beni dilim dilim
Dilbere dil dede sofuya seccedede aranılmaz
Dil küçük ceremesi büyük
Dil kılıçtan keskindir
Dil söyler kafa dayak yer
Dilenen doymaz dilenmeyen acıkmaz
Dilin kemiği yok istediği gibi döner
Dil uzatılan yere el uzatılmaz
Dirlik olmayan yerde varlık olmaz
Dişi aslan tek doğurur amma aslan doğurur
Dipsiz kile boş anbar
doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar
Doğru söz acıdır
Doğduğun yere bakma, doyduğun yere bak
Doğruluk minarede kalmış.
Dokuz at bir kazığa bağlanmaz
Dokuz günlük ömür için on günlük nafaka lâzım
Dokuz ölç bir biç
Dokuz öküz ile bir mağrada kaldım
Domuzdan toklu doğmaz
Donsuzun gönlünden bir top bez geçer
Dost dostun ayıbını yüzüne söyler

Dostluk kantar ile alışveriş miskâl il
Dost ile eyi çalışveriş etme
Dost başa düşmae ayağa bakar
Dost yoluna post olmalı
Dost yüzünden düşman gözünden bellidir.
Döğülen keşkek tatlı olur
Döğmekle kuyu dolmaz
Döner taşın yok öter kuşun yok
Dört paralık adamın sekiz paralık keyfi
Dört dıvar sır örtüsü
Dört onlukdan tek kuruş eyidir.
Durdu durduda durnayı gözünden vurdu
Düğünsüz ev olur ümitsiz ev olmaz
Düğüne varır zurna beğenmez hamama varır kurna beğenmez
Düğün el ile harman yel ile
Düğün evini bilmez kap tankırtısına gider
Düğün olur iki kişiye gaygusu düşer deli gamsuya
Düğün bizim oyna kızım
Düğün aş ile dost kazanır
Düğünsuz ev olur ölüsüz ev olmaz
Düğüncü düğünü uzatırsa dôğünür
Dürt demeğe dudak gerek
Dünya ümit dünyasıdır
Dünya bir gemi, akıl yelkeni, fikir dümeni kullan kendini göreyim seni.
Dünyada dost gibi aziz, ihsan gibi leliz bir şey yoktur.
Dünya erken kalkanların malıdır.
Düşenin düşmanı kalkanın dostu çok olur
Düşenin dostu olmaz hele bir yol düşte gör
Düşman etekin altında çıkar
Düşman düşmana rahmet okumaz
Düşmanın karınca ise sen fıl ol
Düşman düşmanın halini bilmez
Düşman eline kılıç verilmez
Düşmanın yoksa kardeşindemi yok
Düş olmayınca iş olmaz
Düş uykudan sonra belli olur
Düz yerde sivri belâ

Bir baş dönmesi.

Yazan: MÜKERREM KÂMİL SU

Senden ayrılırken, seni bırakup giderken bir çoğunun yaptığını yapmadın Serap

Ağlamadın. Öfke ile, isyanla bakup baş kaldırmadın «Kalbsiz, vicdansız» diye kötü söylemedin.

Bir taş gibi de tutuk değildin. İnanmıyor, kanmıyor, bir oyuna kulak asmıyor gibi görünüyordun.

Senden niçin ayrılacağımı söylerken dilim dolaşacak, yüzüne bakamıyacağım sanıyordum. Halbuki gözlerin gözlerimi çekiyor, ellerin ellerimi alıyordu Beni dinledikten sonra çok tatlı bir sesle:

— Güle güle canım dedin. Sevgin uğurlu olsun.

Ve ellerimi bırakırken inanarak, fakat inandıramıyarak şunları da söyledin:

— Bir gün yine geleceksin.

Bu sözüne gülmemiştim. Fakat inanmamıştım da. Birgün sana gelmek için ne sebep vardı? Sana olan sevgi bağım çözülmeseydi. Bir başka genç kıza yürür, gidermi idim?

Bu sükûtu, bu inanı nereden aldığını o zaman düşünmemiştim. Çünkü sana ait herhangi birşey üzerinde kalmağa zaman yoktu. Bütün kalbimle, hislerim'le, varlığımla bir başkasına bağlanmıştım.

Senden ayrılmak; gönül bağımızda olduğu gibi kolay oldu.

Hiç bir güçlük çıkarmadın. Hattâ işimi kolayladın. Beş yıl sana koca olan ve seni taparcasına seven ben.. Aylar arasında bir başkasının oldum.

Seni sevdiğim gibi onu da seviyor, kısaca onada tapıyordum.

Altın halka değişti.

Renk ve şekil itibarile seninkinden ayrılığı yoktu. Parmağıma geçirince içimden düşündüm. Aynı parmakta, yine bir altın yüzüğü beş yıl taşımıştım.

Şimdi bir isim değişmişti.. O kadar..

Evim, yolum artık başka idi. İşimden dönerken sana vapurla gelirdim. Ona trenle gidiyordum.

Sen derinliğine varılmayan, içi okunmayan gözlerle yolumu beklerdin. O; aydınlık bir yüz, şen, çocuk bakışlı gözlerle bekliyordu.

Seni anlayamamak, içinden geçenleri seçememek acısı onda yoktu. Fakat bakılınca içi okunan bu çocuk gözlerde beni kandıramıyordu.

Neden?

Sen; odaları hemen hergün değiştirirdin.

Beş yıl bu değişen şekiller arasında yorulmuş, dinlenme ve düşünme köşem neresidir tanıyamamıştım.

O; kitaplarıma kadar her şeyi yerli yerinde tutuyor, ne arasam elimin altında bulunuyordu. Yemekte yerim, gazete okurken koltuğum, yatakta pijamalarım belli idi.

Fakat bu dümdüzlük içinde titiz bir ruhla bir şeyler araştırıyor, büsbütün yoruluyordum.

Sen; yatak odasını kızıl, çalışma odasını portakal renkli ışıkla aydınlatırdın. Bu renkler her zaman ihtirasımı kamçılar, sinirlerimi yorardı.

O; uçuk mai, pembe renklerle gündüz yorulan sinirlerimi dinlendirmeğe çalışıyordu. Fakat içimde nereden geldiği ve neye olduğu belirsiz bir özlem vardı.

Sen; ad veremediğim kokularla.. Sanki baharın bütün çiçekleri, bütün güzellikleri ile evi doldururdun.

O; ılık, tatlı yaseminden başka birşey kullanmazdı.

Başımı yastıklara koyduğum zaman bir eksiklik duyuyordum. Uykularım kaçıyordu.

Sen; geceleri çok dekolte siyah satenler giyer, saçlarını izi görünmez düğümlerle başında toplardın.

O; gönül büyüliyen bu renkle göz kamaştırmaktan kaçınır; tatlı, açıcı renkleri seçerdi. Saçlarını ortadan ayırıp, kulak-

ları arkasında toplardı.

Sen; sabahları uyansan bile gözlerini açıp beni uğurlamazdın.

O; sokakta kayboluncaya kadar arkamdan bakardı.

Sen okumağı, düşünmeği severdin.

O; dinlemeği ve gülmeği seviyordu.

Sen; hırçın bir kuş gibi her dakıka kanadlanıp uçacak hissini yaratmıştın içimde..

O; uslu bir kuzu gibi göğsümden ayrılamıyacak inanı vermişti bana..

Senin beni ne biçimde sevdiğini bir türlü anlayamamıştım.

Onun bir eş gibi gönülden bağlı olduğunu ilk dakikada bellemiştim

Sen kıskanç bir kadın mı idin? Bunu hayatım bahasına olsa yine öğrenmek istemiştim, öğrenemedim.

O; gözünden, gönlünden esirgeyecek kadar kıskançtı.

Sen içimde bir kör düğüm, sinirlerimde bir burgu gibi yıllarca yaşamıştın.

O; sakin bir göl, bir ay ışığı gibi içimde uyuyordu.

Senin hayatında işlerime candan bağlı, ateşli, ihtiraslı bir iş adamı idim.

Onun hayatında durgun, yorgun, işini yük gibi taşıyan bir adam oldum.

Sana hiyanet etmeği, seni aldatmağı hiç aklımdan geçirmezdim.

Senin üstüne onu sevmek, ona bağlanmak bir göz açıp kapama kadar kısa bir zamanda olmuştu.

Halbuki onun hayatında aldatmak . içimde ses veren bir şeytan dili gibi titriyordu. Trende, vapurda gözüme ilişen her güzel kadın beni sanki çekiyordu. «Ona benze» dememek için dişlerimi sıkıyordum.

Aylar geçdikce o; hüviyetimde silindi, eridi, kayboldu.

Hislerim durulbınca. Sen çıkdın Serab.

Sesinle, gözlerinle, vucudunla, bütün varlığınla sen çıkdın sevgili. O zaman senden ayrılırken niçin telâşe düşmediğini, niçin bir gün yine geleceksin dediğini anladım,

Üzerimdeki tesirinden emindim. Benim bir yalancı rüyaya kapıldığımı, hafif bir baş dönmesi geçirdiğimi biliyordun. güzelliğinden, sesinden, kalbimdeki yerinden o kadar eminlinki ne bir damla göz yaşı.. Ne bir küçük isyan.. Bir şey yapmadın. Beni sessizce uğurladın.

Bu gün senden ayrıyım sanma. o kadar içimdesin, o kadar sinirlerimde, kafamda varlığımdasınki.. Serab deyince ses verecek, güzel ellerini uzatacaksın sanıyorum.

Nesin, ne oldun, arkamdan ne yapdın diye aylar geçdikten sonra düşünmüş, araştırmışdım. Avrupaya gittiğini söylediler..

Şimdide adresini ele geçirmekten gelen bir sevinç serhoşluğu içinde sana sesleniyorum: canım Serap.. Birgün yine sana geleceğim değil.. Sana geliyorum. Beni afedecek misin bilmem?

Bu deneme yabancılığını.. Yıllarca seni seven kalbime bağışlayacak mısın? Artık senden başka dilediğim yok ve olamaz, olmayacak..

Senin derinliğine varılmıyan gözlerine, yer değiştiren odalarına, sinirlerimi tutuş turan renklerine, ruhumu gıcıklayan kokularına özlem çekiyorum.

Siyah saten tuvaletlerin, zencir gibi kalbimi çeken dolambaçlı örgüsü olan saçların, kaçacak hissini veren uçucu varlığın beni çekiyor. anladım ve inandımki.. Ben sensiz olamam. Ve Ben yalınız seni sevmişim. senden başka her şey yalan, her şey uçan bir sabun köpüğü.. Gelyimmi sevgili?

* * *

Ferit; Mektubunun karşılığını çılgın bir çarpıntı içinde bekledi. bir akşamdı. Ne tuhaf.. serabdan bir yıl önce ayrıldığı akşam..

Kapıcı kendisine uçuk yeşil bir zarf uzattı. Yine burnunda ne kokusu olduğu belli olmıyan karışık ve baş döndürücü koku. Onun kokusu.. Onun ince yazısı.

«Bende hafif bir baş dönmesi geçirmekte olduğum için mektubunuzla ne demek istediğinizi anlayamadım.. hoşca kalınız .»

Manisa tetkikleri:

SARDES TARİHİ..

YAZAN: Öğretmen Haydar Bergüz

— I —

Çok eski devirlerde «Lidya Meomie» diye anılırdı. Asıl Lidya isminin verilmesi milâddan evvel yedinci asırdan sonradır. Bugün Sardes denilen yer ise Lidya krallığının merkezi olan eski Sardes şehridir. Bu şehrin kuruluş tarihi henüz belli değildir Meşhur müverrih [Herodot] eserlerinde Sardesin menşei hakkında bir kayıt yoktur. Şark tesirile bazıları Asur kralarından [Sardanapal] ile bir müşabehet olabileceğini, bazıları da Yunan an'anesine merbut olarak [Hergül] masallarına giderek [Sardenya] adasına ismini vermiş olan kızı «Sardini» bahsederler. Bunların hepsi birer efsanedir Türk tarihi tetkik cemiyeti tarihî Sardes kelimesinin menşei Asova, Asya kelimesinden çıkar maktadır.

Eski ve meşhur coğrafya âlimlerinden [Strabon] noktai nazarına göre Sardes «Truva» dan evvel kurulmuştur· Truva ise en az 3000 sene evvel Trakyadan gelen Trakler tarafından kurulduğuna göre [Türk tarihi tetkik cemiyeti cild 1 sayfa 191] Sardın ne kadar eski bir şehir olduğu kendiliğinden meydana çıkar.

Lidya krallığının hududu muhtelif tarih devrelerine göre bir çok değişikliklere uğramıştır. Milâddan evvel 12 inci asırdan 6 ıncı asra kadar muhtelif hükümdar sülâlelerinin idaresinde bulunan bu zengin memleket muhtelif milletlere mesken olmuştur. [Krezüs] zamanında ki hududu [milâddan evvel 546 561] Ege denizinden [halis] Kızılırmağa kadar uzanıyordu. Lidya tarihinin ilk zamanları çok karanlıktır. Lidyada ilk sülâle olarak Heraklit'leri görüyoruz Fakat bu sülâlenin [deytre] prensi [Giges] isminde bir prens tarafından ıskatı üzerine bir sülâle değişikliği olmuş ve [Mermanatlar] idareyi ele almışlardır. Giges zamanı Lidya için çok ihtişam devridir. Komşularile dost geçinmek siyasetini güden ve iktısadî politikaya çok kıymet veren Giges nihayet bir kasırğa gibi memleketine saldıran [Kimrilerin] ve [Trakların] hücumlarına maruz kaldı. Bunlar kadınları ile beraber geliyorlar. Ve Asya İskitleri camiasına mensup bulunuyorlardı. Kimiriler geçtikleri yerlerde büyük bir hunrizlik ve vahşet şöhreti bırakıyorlar ve şehirleri yağma ve harap ediyorlardı. Kimiriler Sardes şehrine kadar dayandılar. Ve buna yalnız şehrin Akropol tahammül edebildi [Gigesin] milâddan önce 652 de ölümü, Kimirilerin istılâlarını Efes ve Mendres kıyılarına kadar uzanmalarına ve [Meandr] nehri üzerindeki meşhur « Meandermaganezisi» şehrini tepeden tırnağa kadar yağma ve tahrip etmelerine sebep oldu. Bundan başka Efesden Menderese kadar olan sahada kalan şehirlerin hepsi harabeye çevrildi [Şarl teksiye küçük Asya cilt 2 sahife 39]

Kimirilerin meşhur kumandanlarından olan ve gigese bu feci darbeyi vurarak ölümüne sebep olan [Toktamış] Milâddan evvel 650 de Asuriler tarafından öldürülmesi üzere Gigesin meydana getirdiği Şahin Krallar sülâlesi yine kendini toplamış Lidyaya eski zenginlik refahını iade etmiştir. Met imparatoru [Kiyahsar] Asurilere ve İskitlere karşı elde ettiği muvaffakıyetler Lidyayı düşündürmeğe başlamıştı. O zaman kral [Mermanatlardan] Krezosun babası [Alyat] idi. Alyat muhtelif sebepler-

den istifade etti. Ve [Kiyahsar]ı garba doğru yürümeğe mecbur etti. Mukavemet gösteren yerleri kolaylıkla zabtetti. Ve Lidya ordusu ile karşılaştı. Milâddan evvel 591 muharebe altı sene sürdü. Ve nihayet her iki taraf da bir netice alamayınca Kızılırmak her iki memleket arasında tabii bir hudut olarak kabul edildi. Milâddan evvel 585 ve Kiyahsar Alyatın kızı [Aryenisi] aldı. Alyat bundan sonra [İyonlara] hücum ederek onlardan İzmiri aldı ve oradan meşhur İyon sitelerinden biri olan [Miletin] üzerine hücum ederek fethe teşebbüs etti ve tam 11 sene muhasara etti ise de muvaffak olamadı ve nihayet İyonların diğer sitelerden yardım almaları üzerine sulh akdetmeğe mecbur oldu. Alyat biri [Karyalılardan] diğeri de İyonlardan olmak üzere iki kadın almıştı. Bunlardan müteaddit çocukları oldu. Ve elli yedi sene Lidya kralı olarak yaşadıktan sonra öldü. Ahali buna gayet büyük bir mezar yaptılar. Ve cenaze merasimine her sınıf halk iştirak etti. Alyatın mezarı bin tepelerde ve büyük bir tepe şeklindedir.

Alyattan sonra Lidya tahtına Karyalı karısından olan oğlu [Krezüs] geçti Milâttan evvel 546 - 561 bunun zamanı Lidya için hakikî bir refah ve saadet devri olmuştur. Krezüs kardeşleri olan Aryanis, Efes Edremit şehrinin müessisi olan [Adramis], Pantaleon ile eyi geçindi. Yalnız kral olduktan pek az sonra Pantaleonu öldürttü. Bu hükümdar zamanında Kara denizden Toros dağlarına Ege denizinden Halis nehrine kadar olan hudut içinde Lidyalılar dünyanın en zengin bir milleti halinde yaşıyorlardı. Krezüs Keyhüsrevden çok çekiniyordu. Çünkü Metler şarkta büyük ve kuvvetli bir hükûmet teşkil etmeğe başlamışlardı. Bu ise Lidyalılar için büyük bir tehlike idi. Sonra Keyhüsrev yahut Kurusu Krezüsün kayın atası olan Met kralı Astiyağın da ölümüne sebep olmuştu. Milâddan evvel 550 kuvvet itibarile de Koros çok daha üstün idi. Çünkü Krezüsün ordusu para ile tutulmuş askerlerden teşkil edilmişti. Zenginliği nisbetinde ordusu zayıf idi. Nihayet Krezüs ve Keyhüsrev orduları milâddan evvel 546 da [Kapadokyada] kâin Kızılırmağın şarkında ve [Peteryom] denilen mevkide karşılaştılar. Burası şimdiki Nikisar civarındadır. Harp çok kanlı oldu. Fakat netice belli olmadı. İki ordu da geri çekildiler. Krezüs Sarde geldi. Maksadı müttefik aramaktı. Fakat arkasından Keyhüsrevde seri bir hareketle Lidyaye girdi. Ve Lidyalılar silâh altına toplanmazdan evvel Sardesi tehdit etti. Krezüs mecburi olarak elinde pek az mevcut olan süvari kuvvetlerile müdafaaya başladı. Ve ilk karşılaşma Hermos Gedizin suladığı ovada [Timbre] isimli küçük köye yakın bir meydanlıkta oldu Keyhüsrevin meşhur cenerallerinden olan «Harpağ» atların deve manzarasından ve kokusundan ürktüklerini bildiğinden İran ordusunun ilk sırasında üzerinde süvarile bir deve takımı koydurdu. Ve Lidya süvarisinin atları develerden ürkerek kaçmağa başladılar. Mamafih Lidya ordusu fevkalâde cesaretine rağmen piyadelerile ricat harbi yaparak Sardes surlarına çekilmeğe mecbur oldu Metlerin muzaffer ordusu Sardesi 14 gün muhasara etti. Krezüs kahramanca müdafaa etti ise de birdenbire vaki olan bir sebep Sardın İran eline düşmesine sebep oldu. Akropol Tepesi temolos boz dağ cihetinden fethedilemez görülmüş ve istihkâmların cenubuna doğru temdidi ihmal edilmişti Bununla beraber hemen geçilmez derecede bir keçi yolu vardı. Bu yoldan bir Lidyalı asker her nasılsa aşağı düşen bışlığını aramak için inmiş ve çıkmış idi. Bu hareket Keyhüsrvin askerlerinden [Aread] isminde birinin gözünden kaçmadı. Ve bir [Met] müfrezesile o yoldan çıkarak çok kanlı bir harpten sonra kaleyi zabetti. Ve şehir alınarak yağma edildi. ve yakıldı. [Milâddan evvel 546] Krozüsün mal ve mülkü zabt efrat ailesi ve cariyeleri esir edilmiştir. Bu felâket günü Krezüzün ömründe konuşmağa muktedir olamamış dilsiz bir oğlu düşman askeri tarafından babasının katledilmek üzere olduğunu görünce: İranlı Krezüsü katletme diye heyecanla bağırmış ve babasını muhakkak bir ölümden kurtarmıştır. [Aydın vilâyeti umumî tarihi] Bu muharebede Lidya krallığı bu suretle yıkıldıktan sonra memleket içindeki İyon, Eoliler, [Metlerin] zulümlerine dayanamıyarak Yunanistana, Adalara, İtalyaya doğru muhacerete başladılar. Çünkü Krezüs zamanında Lidyalılar gibi İyonlara da Sardesin kraliyet tezgâhları, devletin saray ve mabetlerini tezyin hakkı veriliyordu. Keyhüsrev bilâhare şehrin yangın ile harap olan yerlerini kısmen tamir ettirmiştir. Keyhüsrev Sarddan esir ettiği Krezüs ile birlikte Akbatan (şimdiki Hemedan) şehrine doğru hareket ettiği zaman şehrin idaresini Persli tabalosa ve Krezüsün pek zengin olan hazinelerini Irana nakil işini de Sardlı «Paktiyasa» vermişti. Fakat bu adam vazifesini ifa etmedikten başka Lidyalıları Tabalos aleyhine isyan ettirerek Sardes şehrini zabt ve Tabalosun kaçarak saklandığı iç kaleyi de «Akrapol» muhasara altına almıştı. Bu isyan hareketi üzerine Keyhüsrev fevkalâde kızmış ve geri dönerek isyanı bastırmış ve bütün Lidyalıları silâh taşımaktan menederek silâhları toplatmış ve uzun setre ile altı gayet kalın bir nevi kundura giymelerini ve çocuklarına da musikiden başka birşey öğretmemelerini emretmiştir. Milletin muhariplik hissi öldürülmek için bütün çocuklar san'ata sokuldu. Asi paktiyasa taraftar olan Lidyalılar esir diye satılmış bizzat Paktiyas da Metlere teslim edilmiştir. Bu isyan asıl İyon siteleri için felâket olmuş ve periyen sitesi zabtedilerek halkı müzayede ile esir olarak satılmıştır. Sard b. suretle İranın Asyada başlıca bir idare merkezi ve birinci [Satrap] vali mahalli ikameti oldu. Daryosun zamanı hükûmetinde [milâttan evvel 480 - 521] kardeşi «Artamezen» Sart Satrapı tayin edildi. «Şarl Teksiye Herodottan nakil» Yunanîleri yarım asır [Milâttan evvel 449 500] Persi devletine karşı mücadeleye mecbur eden Met muharebeleri bu Satrap zamanında başlamıştır.

Pres imparatorluğunun daha fazla genişlemesini İyon siteleri çekemiyorlardı. Nihayet Sardda [Aristagoras] isminde biri tarafından çıkarılan isyan üzerine Anadolu İyonları mile sitesinin de teşviki ile ayaklandılar. Atinede bunlara yardım etti. Efesden hareket eden müttefikler ordusu Temulus dağını geçerek Artafern idaresinde bulunan Sardesi zabt ve kısmen yakdılar. [Milâttan evvel 593] [Türk tarih tetkik cemiyeti tarihi birinci cilt] İyonlar evvelâ ovada bulunan şehre ateş verdiler. Kamıştan ve kulübelerden başka birşey olmıyan evlerin yangını damları hafif ahşap kısımla örtülü umumî binalara sirayet etti. Halen Sardın yanından geçen ve eski ismi Paktol olan suyun kenarındaki büyük Sibel mabedi yandı. Ve Sarddaki Lidya abidelerinin mühim kısmı harap oldu.

İranîlerin kerpiçten yapılmış evlere yaşama adetleri şehrin simasını değiştirdi. Bu yangın hadisesi üzerine fevkalâde müteessir olan Daryos intikam almağa yemin etti. ve Met muharebeleri başladı. İkinci Met harbini yapan pers imparatoru serhas ordasunu Sardda toplamış ve milâddan evvel 480 senesinde buradan Atinaya Truva yolu ile hareket etmiştir. Şark hükümdarlarının büyük bahçe bulmak ve fevkalâde avlar yapmak merak ve hırsını ancak Sardesin geniş ovaları tatmin edebilirdi. Nitekim Serhasin Sardde türlü çiçek ve nebatlarla süslü,

içinden çağlıyanlar akan, bülbüller öten ve cenneti andıran bir bağçesi vardı. «Şarl teksiyeden nakil»

Makedonya imperatoru büyük İskenderin [milâddan evvel 323-336] pres ordusuna karşı granik çayı kenarlarında kazandığı « granik muzafferiyeti » nden sonra İyon Sitelerile beraber Sardda mukavemet göstermeksizin İskendere teslim olmuştur. [Milâddan evvel 334] büyük Sarddan 3 kilometre uzakta akan Hermus Gediz nehri kenarlarını karargâh yaptı. Ve üç kat sur ile müdafaa edilen kaleyi karşıdan seyrettikten sonra içerisini gezdi. Ve burada bir Jüpiter mabedi yapılmasını emretti. Bu mabet için bir yer aranırken ansızın hava karardı şiddetli yağmur ve gök gürültüsile beraber Lidya krallarının eski sarayları üzerine bir yıldırım düştü. Büyük İskender bunu mabudun bizzat yer gösterdiğine hamlederek mabedini eski sarayların arsasına inşa ettirdi. İskender Sardda göl kenarında bir diyan mabedi yaptırmıştır. Şehri sadık kumandanlarından «Pavzanya» nın muhafazasına tevdi ederek ayrılacağı sıralarda Sardlılara serbest idare ve kendi kanunlarile idare olunmak hakkını vermiştir

İskenderin vefatı üzerine [milâddan evvel 323 ağustos Babil] o zaman henüz 33 yaşında idi. Kurmuş olduğu büyük İmparatorluk gerek kral ailesinin entrikaları ve gerekse makedonya generallarının ihtirasları yüzünden pek çabuk yıkıldı ve İskender Egenin katlinden sonra da [Miladdan evvel 309] büyük İskenderin generallerinden «Antifun» kral unvanını gasbetti. Onun zamanında Lidya heyeti umumiyesile idaresi altına girişmiştir. Fakat onun Firıkyada kâin ve ibsus denilen mevkide [Milâddan evvel 301] aleyhine tahrik ettiği bütün kumandan ve valilere karşı mağlup olarak ölmesi üzerine selfküslerin mülküne ilhak edildi. [Selfküs] [milâttan evvel 281-306 büyük İskendrin en namdar ve kahraman kumandanlarından biri idi. Bergama, part, bakteriyan krallıkları da bu devletin pek vasî olan hudutlarından ayrılmış birer parça idi Selfküsün ölümünden sonra gelen halefleri zamanında devletin hududu gittikçe darlaştı. Ve [Selfküs Serenos] bir katil tarafından öldürülmesi üzerine o zaman Sardesi idare etmekte olan Bergama kralı birinci Atalın pederi olan (Anaus) evvelâ Suriye kralı üçüncü Anitügüs namına memleketi idare ediyordu.

Umumî harp hatıraları: 4

Arslanlar Mezarı

Nakleden: MUAMMER GÖZALAN

Fakat gelen emirde katiyyen geri çekilmemesi ve yerini muhafaza etmesi bildirildi Bu emir üzerine birinci tabur diğer taburlardan oldukça ilerde bitlis üzerine bir cephe alarak olduğu yerde mevzi aldı.

Soğuk artık tahammül edilmiyecek bir hâl almıştı. Yirmi dört saattenberi kursağımıza çoktanberi mütehassiri olduğumuz o arpa unu bile girmemişti.. Ara sıra kendini gösteren tatlı uykulara ancak yerimizde tepinmek ve idman yapmak suretile mukavemet edebiliyorduk Kendimizden geçer geçmez donacağımızı biliyorduk. Tabur kumandanı Mithat bey mütemadiyen bölükleri dolaşıyor, Bölük zabitlerile birlikte askerin kuvvei maneviyesini arttıracak sözler söyliyor.. Uyumak istiyenlerin yüzünü karla uğuşturuyordu..

O gün ikindiye doğru. Ateş yeniden başladı.. Öyle bir an olduki biz ilerden gelen ateşe mukabele ederken geriden de ateşe maruz kaldığımızı anladık ve şaşırdık kaldık.. Kuşatıldığımızı anlıyorduk.. İki ateş arasında kalmıştık Buna rağmen olanca gayretimizle mukavemete giriştik.. Ateş bir müddet bütün şiddetile devam etti. Fakat mukavemet pek beyhude idi etrafımız tamamen kuşatılmış ve biz ortada mahsur kalmıştık..

Bu şartlar dahilinde ya teslim olmak veyahut son nefere kadar bütün bir taburu feda etmek lâzımdı vaziyet çok nazikti.. Tabur kumandanı, tabur imamı ve bölük zabitleri toplanıp konuştular.. Ateş kesildi ve çaresiz teslim olmağa karar verildi.. Sonradan anladık ki birinci taburun sol cenahında bulunan kürtlerin habersizce sıvışımları üzerine, boşalan cepheden Rus lar (Muş) fırkalarile birinci taburun arkasını kesmişler ve bizi esir almışlardı.. Birinci taburun esir düşmesinde evvela kürt aşiretlerinin sonra taburun geri çekilerek diğer taburlarla aynı hattı tutmamasının tesiri vardır... Buna 14 ncü ve 15 nci alayların 13 ncü alaya yetişememesinin de tesiri yok değildir..

Teslim olduktan sonra asıl feciayı o zaman anladık bizi esir alan Rus askeri değil bir Ermeni kolu idi.. Esaret meselesi düşman tarafına bildirdikten sonra.. Bir Ermeni zabiti elinde kocaman bir kılınçla ilerliyerek bize doğru geldi Türkçe:

— Korkmayın ulan.. Eyi adamlara düştünüz diye bağırdı.. Sonra daha yaklaşarak sordu:

— Büyüğünüz kimdir..!

Buna cevap veren olmadı. Ermeni zabiti aynı suali tekrar etti.

— Size soruyorum büyüğünüz kimdir?

O zaman binbaşı Mithat bey ilerliyerek

— Benim diye cevap verdi.

Ermeni tekrar sordu:

— Rütben nedir

— Binbaşı

— Pek alâ sizi esir aldığıma dair bana bir imza vereceksiniz..

Binbaşı kendisine uzatılan puslayı yazdı ve imzaladı. Ondan sonra herif tekrar etti:

— Silâhınızı eşyalarınızı atınız.

Ah.. Bu dakika yokmu, ne Çanakkalenin şarpnelleri ve nede şark dağlarının dondurucu soukları bu kadar acı gelmemişti... Silâhımızdan ayrılıyorduk . . O silâhki aylardanberi elimizden düşmemişdi. O silâhki bizim en sevgili arkadaşımız gibi koynumuzda uyumuş ve omzumuza yaslanmıştı.. Şimdi ondan ayrılıyorduk. Bu

ayrılış sahnesi pek acı oldu... gözlerimizde birer damla yaşla eşyalarımız silâhlarımızı gösterilen yere bırakdık zavallı silâhım... Eğer dili olsaydı tıpkı Kar içine terk ettiğimiz arkadaş gibi:

— Beni nereye bırakıyorsunız. Beni de beraber götürün diye yalvaracakdı..

Fakat yapacak başka şey yokdu Askerlikde birinci şart verilen emre itaat etmektir.

Tabur kumandanımız bize bu emri verirken kim bilir ne acı çekmiş yüreğinin ne derin yerinden vurulmuşdu.. Sevgili Binbaşımın donuk rüzgârlarla yanmış yüzünün o günki çizgilerini hiç unutamayacağım..

Bir sevgiliyi mezara bırakır gibi acı gelen bu işden sonra.. ilerlemeğe başldık. Ermeniler dört etrafımızı kuşatarak bizi bitlise götürdüler... Ne kadar gittik bilmiyormısınız? Hemen yarım saatten az bir mesafe... Meger bize dur emri verildiği zaman taburumuz ilerlemiş olsaydı az sonra Bitlisin en mühim mevzilerinden biri tutulmuş ve belkide Bitlis ele geçirilmiş olacakdı. Bunu Bitlisde bizi karşılayan Rus kumandanının sözünden de anladık Bitlise kar ve tipi sagnakları içinde girdik... Büyük rütbeli bir Rus zabiti kumandanımızın elini sıkdıktan sonra güzel bir türkçe ile:

— Hanği alydasınız diye sordu:

— On üçüncü alaydan

Rus zabiti bu söz üzerine aynen şu cevabı verdi:

— 9 aydır türklerle harb ediyorum sizin gibi asker görmedim.

Hastaneleri yaralı doldurdunız Bozulduğunuz gün eger bir az daha yörümüş olsaydınız Bitliside boşaltacakdım. lâkin geriden imdad istediğinizi öğrendim alaylarınızın açılmış olduğunu anladım Muşdan bir fırka ile sizi çevirttim:

Geçmiş olsun çocuklar..

Rus kumandanı güler yüzle bizi selâmladıkdan sonra çekildi.

Birinci tabur dört gün Bitlisde bir kışlada kapalı kaldı.. Artık esaret hayatı başlamışdı hüriyetimize sahib değildik.. Dört gün sonra.. (Tatvana) oradan (Vana) ve Vandan (Huya) gönderildik. bu yeni yolda çekdiğimiz çileleri anlatmak için başlı başına bir cilt yazmak lâzımdır. (Huyda) karantine beklendi. Hepimiz ayrı ayrı muayeneden geçirildik. Hastalarımız, sakatlarımız ayrıldı.. saglamları tirene bindirerek doğru (Bakü) karşısında (Nargil) adasına gönderildik..

Bakü adaları hazer denizi üzerinde ufak birer adadır.. Bu adada bizim için yeni bir azab ve izdirab devresi başladı... bizden başka daha bir çok esirler vardı.. yiyeceğimiz birer kara ve şekilsiz ne olduğu belli olmayan somundan ibaretti.. Ara sıra çorbaya benzer bir şeyde veriyorlardı. Bu adanın hususiyetlerinden biride yılanının pek bol olmasıdır.. Yılanlarla kardeş gibi olmuşduk.. Herbiri iki metroya kadar çıkan bu souk hayvanlarla adeta beraber yaşıyor gibi idik.. Yataklarımızın, elbiselerimizin içinde yılanlar dolaşıyor. nereye el atarsak bunlardan bir kaçı ile karşılaşıyorduk.. Kendimizi sokdurmamak için büyük emekler sarf ediyörduk.. Bir kaç arkadaşımız bunlar tarafından zehırlenerek öldüler. Tam bir ay sefalet, mahrumiyet ve yılanlarla mücadele ederek geçdi. Bu bir ay bir sene kadar uzun geçmişdi. biraz sonra tekrar bir muayene yapıldı.. içimizdeki sağlamlardan (Hammal) taburu teşkil ederek agır işlerde kullanmak için bizi tirenle (Tiflise) oradan Batuma indirdiler Batumda (Bakü) adasına göre her ne kadar daha eyi bakılıyorsakda gördüğümüz işler pek ağır ve zahmetli idi.. Her gün vapurlardan depolara yüzlerce ton agırlığında asker eşyası taşıyorduk sırtlarımız 40 - 50 okkalık yüklerin ağırlığı ile nasırlaşmış ve yer yer çürükler, bereler hasıl olmuşdu. Mamafı biz bu işkenceye razı idik Bakudeki yılânlı adayı düşündükce vaziyetimize şükür ediyorduk Bir aralık Batumdan Tırabzona gönderildik ve oradaki vapurlarda çalışdırılmağa başlandık İçimizde hasta olan veyahut her hangi bir sebeple çalışamiyanlar kırbaçla döğülüyör işe öyle sevk ediliyordu. bu sırala Rus askerleri arasında bir kaynaşma bir isyan alâmeti belirdi. Az sonra bütün Rus askerleri ayaklandılar Meger bu (Lenin) ihtilâlinin başlangıcı imiş. Bu vaziyet karşısında Rus zabitleri ve kumandanları vazifelerinin başında kaldılar.. kaçan Rus askerlerinin yerlerini doldurmak için ermeniler seferberlik ilân ettiler Tırabzon Batumda ermeni alayları teşekkül etti. Bu ermeni alayları terki silâh eden Rus askerlerinin esleha ve techizatile mükemmel surette silâhlandırılmışlardı.. Ermeniler iş başına gellikden sonra Trabzonda ve Batumda ne kadar türk esiri varsa hepsini toplayarak Batuma oradan Tiflis yolu ile gümriye bir saat dışardaki (gedik satılmışa) sürmeğe başladılar.. sonradan bu işin Türk askerlerinin ileri hareketlerile ve zaferlerile alâkadar olduğunu ve Ermenilerin bu sebeble esirleri daha içerlere çektiklerini anladık.

Hepimiz (Gedik satılmışa) getirildik. Burası hatsiz hesabsız Türk esirleri ile dolu idi açlık, soğuk sefalet, hastalık bütün şiddetile hükmünü sürüyor. Hergün su gibi insan ölüyordu. Ermeni askerlerinin yapmadıkları yoktu.. En ehemmiyetsiz bahanelerle esirler öldürülüyor. Akıla gelmez sebeblerle Türk askerlerinin mahvına yürünüyordu.

Öyle ki: Meselâ su dökmek üzere dışarı çıkartılan esirler...

— Kaçıyordu vurdum iddiasile derhal kurşunlanıyordu. Öyle bir zaman geldi ki su dökmek için bile kimse dışarı çıkmaz ve birbirinden ayrılmaz oldu...

Bundan başka, gözleri çıkartılan... Harab dıvarlar altına götürülerek tarşların altında ezdileren askerlerin hâtti hesabı yoktu.

(O zaman Gedik satılmıştı bizimle beraber bulunmuş ve bugün benim gibi her nasılsa canını kurtarmış olanlar bu faciaları bilirler)..

Bu sırada aramızda bir tasfiye yaptılar. İçimizden bir otuz kadar askeri hayvanlara bakmak için (Gümrü) ye gönderdiler. Yola çıktık..

Ermeni askerleri bir öküz sürüsü gibi Türk askerlerini kamçı ve dibçik darbesile döverek götürüyorlardı. (Gedik satılmıştan) Gümrüye gidinceye kadar kaç kırbaç yediğimi ve kaç yerimin patladığını ancak allah bilir..

Gümrüye perişan bir halde geldik ve orada hayvan depolarına verildik..

Burada Ruslar bulunduğu için pek o kadar işkence çekmiyorduk Ermeniler ne de olsa Ruslardan çekiniyor. Tecavüzlerini pek ileriye götüremiyorlardı. Yalınız açlık sok haddini bulmuştu. Ekmekte vermez olmuşlardı. Bizden evvel orada bulunan bir takım esirlerin birkaç gün evvel ölmüş bir beygiri topraktan çıkararak yidiklerini gözümle gördüm.. Eğer o cehennemden kurtulmuş arkadaşlardan bugün yaşayan varsa onlarda bu askerlerin nasıl iştiha ile bu ölü beygiri yidiklerini görmüşlerdir..

Biz gümrüde iken yeni bir haber ortalığı alt üst etti. Türk orduları Sarı kamış Ermeni cephesini bozarak Gümrüye doğru ilerliyorlarmış..

Bu haber şehirde adeta bir panik çıkardı.. Biz bu habere ne kadar sevindikse o kadarda müteessir olduk. Çünkü Ermenilerin bizi Türklere bırakmamak için biran evvel öldüreceklerinde hiç şüphe yoktu.

Düşündüğümüz az zamanda çıktı. Ermeni askerleri bizi (Celâl oğluna) sürmeğe karar verdiler. Biz ilk parti 58 kişilik bir kafile halinde yola çıkarıldık..İtile

kakıle gidiyorduk yollar karla tamamen örtülü.. Soğuk ortalığı kasıp kavuruyordu..

Geri kalan arkadaşlarımızın nasıl döğüldüğünü görüyorduk. Bir aralık dolağını düzeltmek maksadile duran (Hüseyin onbaşı) adındaki bir arkadaşımız tüfenk dibçiğile kendinden geçinceye kadar dövüldü.. Bu yarı baygın neferi diğer bir arkadaşımızın sırtına yükleterek Celâl oğluna kadar bu halde getirttiler. Yolda muhafızlar:

— Artık yaşadığınız yeter diye fikirlerini açıkca söylemekten çekinmiyorlardı.

(Celâl oğluna) akşam olmak üzere iken vardık. Bizi bir süvari ahırına kapadılar ve birer birer sayarak teslim aldılar mevcut 58..

Gece oldu. Ahırın karanlığında mukadderatımıza boyun eğmiş bekliyorduk... İçerde bir çıt bile yoktu. Herkes nefes almaktan korkar gibi idi... Ahırların dışında erkek, kadın, çoluk çocuk binlerce Ermeni muhacırı birikmişti.. Türk ileri hareketinden kaçan bütün köylüler arabaları, eşyalarile Celâl oğluna sığınmışlardı.. Büyük bir gürültü semaye yükseliyordu... Yalınız suvari ahırının içinde bir ölüm sükûtü vardı.

Gece saat (5) ... Kapı zorlandı.. İçerde 58 Türk neferi korku ve heyecanla kapıya baktı..

Kapıyı açtılar.. 3 5 Ermeni askeri ve bir Ermeni zabiti içeri girdi..

Ermeni zabiti sinsi bir gülüşle:

— Enver paşa yakın gelmiş sizi kendisine teslim edeceğiz diye haykırdı.

Bunun bir bahane olduğu meydanda idi. Artık öldürülecektik..

Ermeni zabiti:

— Sizin büyüğünüz kimdir? diye sordu içimizden birisi ilerliyerek..

— Benim dedi bu; Hamdi çavuş isminde bir Türk askeri idi

Ermeni zabiti:

— Gel bakalım seni kumandan istiyor diye Hamdi çavuşun yakasından tutup çekti. Ve yanındaki askere gözile bir işaret ederek.

— Haydi bakalım.. Dedi.

Askerler Hamdi çavuşun ellerini arkasına bağlamağa başladılar.. Gözümüzün önünde geçen bu ölüm hazırlığı damarlarımızdaki kanı dondurmuştu. Kurbanlık koyunlar gibi sıramızı beklemeğe başladık. Hamdi çavuş bağlandıktan sonra bu hal diğer arkadaşlarımıza da tatbik edilmeğe başlandı.. Birer ikişer hepimizi bağladılar.. Artık tereddüde mahal yoktu öldürülecektik.. Aylardan beri Çanakkale de, şark dağlarında vermediğimiz canlarımızı ermeni askerlerinin baltalarına veyahut kurşunlarına terk edecekdik. Hemde nasıl esir olarak, döğüşmeden, canlarımızı bahalıya, satmadan onlara kuzu gibi teslim olacakdık. Bu akşam (Celâloğlunda) 58 türkün son gecesi idi..

Askerler bir taraftan arkadaşlarımızı bağlarken diğer tarafdan ellerindeki mumlarla içimizde sakal ve bıyıkları uzun olanların, sakallarını, bıyıklarını yakıyor.. türlü işkence yapıyorlardı. Ellerindeki enli kamalarla oramızı buramzı dürtüşliyerek:

— Kümek olun. Diye bagırıyorlardı

Artık kurtuluş olmadığını anlıyordum.. Bir iki dakika sonra bağlanmak sırası bana gelecekdi ahırın karanlığında yavaş yavaş geriledim.. Arkamı tavanı tutan direklerden birine dayadım. Bu direk bana bir kurtuluş desteği gibi geldi. Başımı kaldırdım. Direğin tavandaki kirişlerle birleşdiğini gördüm. Gayri itiyari bu direğe tırmanmağa başladım. Tahminen 3,5 metre uzunluğunda bir direkti. ahır karanlık ve ermeni askerleri diğer arkadaşları bağlamakla meşgul oldukları için benim direğe tırmandığımı gören olmamışdı.

(Sonu var)

Dalgalanacaktır.

Yazan: ORHAN ÜLKÜLÜ

(İstiklâl harbi sıralarında iki şehit oğlunun harbe giderken münakaşaları ve harpte yaptığı yararlıklar.)

— Efe bende seninle gitmek istiyorum

— Ahmet sen daha küçüksün harp edemezsin

— Efe küçüklük bir isteği defedemez.

— Hayır Ahmet küçüksün genç yaşta öleceksin.

— Küçüklük efe ölümden korkar mı? küçükken veya büyükken ölürsem ne olurmuş?

— Demek istediğim hiç bir iş görmeden öleceksin.

— Ben bir düşman öldüremez miyim? Efe sen bir türk çocuğunun ümidini hapsetmek istiyorsun. Çoşan bir ümit kalp içinde hapsedilemez. Bu ümit kalbimde ölmedikçe sönmiyecek

— Demek bu yurt kurtulsada kurtulmasada ölmek istiyorsun öyle mi?

— Hayır bu viran yurt kurtulmadıkça bu ümit sönmiyecek kurtulmassa daima ölmek istiyorum.

— Peki benimle gel ama annemizi ne yapacağız?

— Onu düşünürüz; onu düşünmeden önce bu karanlık yurdu düşünmeliyiz. Çünkü o milyonlarca Türkün ölmesi demektir. efe o bu kadar kişiyi temiz sütüle besliyen bir anadır. Bir kaç koyun varya annem onları satar idare olmaya çalışır. (Bu sırada annesi içeriye girer)

Ahmet — Anne ben de efemle harbe gitmek istiyorum, nasıl olsa öleceğiz.

— Peki oğlum git durun gitmeyin belki döndünüz belki dönmediniz birer kere alnınızdan öpeyim haydi oğlum selâmetle fakat mektup yazmayı unutmayın dedi.

ÜÇ GÜN SONRA GELEN MEKTUP

Şefkatli anneciğim

Evvelâ selâm edib ellerinden öperim. Anneciğim kardeşim Ahmet kahramanca şehit oldu ve ölürken dedi ki « Hakkını helâl et ve anneme selâm söylemeyi unutma efe dedi.

Ondan sonra merak etmesin dedi. Anneciğim ilk bölüğümüze kavuşduk Ahmette yanımda idi.

Ogün harbe yetişemedik; Yorgun olduğumuzdan ikimizde akşam erken uyuduk. Sabah hemen gün doğmadan kalktık silâhları temizledik ve harbe hazırlandık.

Gün doğduğu zaman etraftan sabahın güzelliğini bozan top sesleri duyulmaya başladı. Mermiler öne yana ve arkalarımıza düşüyordu ve korkunç toz bulutları havaya kaldırıyordu.

Bu korkunç bulutlardan düşman göremiyordık. Ahmet gözlerini toz bulutlarına dikmiş bir şey arayordu Ben onu hayretle seyrediyordum o kadar cesurduki! yüzü solmamıştı bile tam bir cesurluk allahına benziyordu. Top sesleri yavaşlamağa toz bulutları kaybolmaya başladı. Düşman korkunç bulutlardan istifade etmiş bir az ilerlemiş galiba süngü hücumu istiyorlardı. yanımda bir silâh patladı ve düşman tarafında kaba bir inilti duyuldu. Silâhı Ahmet çekmiş bana gülerek bakıyordu çok utanmıştım; Yüzünün cızgileri sanki bana «Hani getirmek istemiyordunya» kelimesini gösteriyordu. Yüzbaşımız süngü tak emri verdi birden bir ses yükseldi (şakır) bunun arkasından siperden fırla emri verildi hepimiz birden fırladık, Düşmanda bizden sonra fırladı. Düşman tarafından bir silâh sesi iştiildi bizim taraftan kardeşimin sesini andıran bir of sesi duy-

dum Yanıma bakınca Ahmedin topalladığını gördüm fakat hâla yılmadan koşuyordu.

Ahmede şiş gibi iki düşman arkadaşlarının intikamını almak için koşuyordu. İlk gelni keskin süngüsile yere serdi; fakat diğeri yetişmişti düşman kılıcının karşıdan Ahmede fırlatmışdı eger çekilmeseydi ölecekti hemen yere düşen kılıca sarıldı onuda yere serdi. Ben ona bakarken üç düşmanda bana geldi ilk geleni devirdim diğer ikisi yetişti birisine saldırdım diğeri tam vuracaktıki devrildiğini gördüm birde baktım Ahmet yanımda duruyordu o olmasaydı öldüm gittdim. Diğer düşman esir ettik. Ahmet gülerek bana geçmiş olsun dedi. Bende ona dedim ve bana cevaben benimki ufak iş dedi.

Hastahaneye gittik doktor Ahmdin topuğundan kurşnu çıkardı ve yarasını sardı Hastahaneden çıktık yüzbaşı Ahmedi arayormuş. Biz yanına gittik Ahmedin alnından öptü ve aferin küçük dedi O gün böyle geçmişdi. Ertesi gün uyandık yüzbaşı Ahmede senin topuğun kırık bu gün istirihat et dedi Ahmet yüzbaşım topuğum kırık fakat ümidim kırık değil çoşan istek istirahat etmez dedi. yüzbaşı Ahmede sen bu gün bayrağı tutacaksın dedi Ahmet pek çok sevindi. Harp başladı kurşunlar üstümüzde vızlıyor etrafı darı patlaması gib bir ses sarıyordu. Harp bir kaç saat siperde oldu· Düşman dünkü dayağı unutmamış süngü hucumu istemiyordu. Ahmet ve bütün erler neşesizdi süngü hucumunu istiyorlardı. Yüzbaşımız bunu sezdi ve süngü tak ileri emrini verdi Ahmet ileriye bir ok gibi atıldı. Fakat iki kurşun elinden ve ayağından yaraladı bu yılmayan okun hızını kesti diğer imansız bir kurşun kalbini deldi ve of diyerek yuvarlandı. Fakat şanlı bayrağı yere düşürmedi. Biz düşmanı kendi siperlerinde kahramanca tepeledik bir çoğunu esir aldık. Ahmedin elinden bir türk eri bayrağı almak istedi. Ahmet vermedi. Ben Ahmedin yanına gittim bana (Efe hakkını helal et anneme selâm söyle merak etmesin) dedi. Bayrağı zor zaptediyordu almamı söyledim o zaman şanlı bayrağı kalbi üzerinden yediği kurşun yarasına gözümün önünde soktu yine bayrağı düşürmedi ve bana bakarak «Türk bayrağı türk çocuğunun kalbi üzerinde dalgalanacaktır» dedi. Yüzbaşı alnından öptü ve yerden kırmızı beyaz çiçek koparup üstüne attı bütün askerler de öyle yaptılar. Yüzbaşı askerleri Ahmedin etrafine dizdi istiklâl marşı söylendi ve küçük kahraman ölüyü selâmladılar. Anneciğim hiç merak etme Ahmet çok kahramanca öldü. Yanlız anne kulağında bir ses çınlıyor,

(Türk bayrağı türk çocuğunun kalbi üstünde dalgalanacaktır).

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

Halkevi Köycüler Şubesi Neşriyatından :

1 — Köy kitabı — Yazan : İlbay Salim Gündoğan

Halkevi Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi neşriyatından:

1 — Öz Türkçe adlar — Derleyenler : Abdi Ağabey oğlu, Şevki Işıkman
2 — Çepniler (Balıkesirde) — Yazan : Çağış kamunu kamunbayı H. Akay
3 — Balıkesir inanmaları — derleleyen : Öğretmen Osma Balkır

Kaynak Neşriyatından :

1 — Kaynağın 1-12 Sayısı Birinci cilt
2 — » 13-24 » İkinci »
3 — Balıkesirde Bağcılık — Yazan : Kepsütlü oğlu Halil İbrahim

Balıkesir İl Basım yerinde basılmıştır

Sayısı 15 kuruştur